

ALİ EKREM'İN *LİSANIMIZ* RİSALESİ VE BU RİSALE ETRAFINDA YAŞANAN TARTIŞMALAR*

*Esra SAZYEK***

Öz: Yirminci yüzyılın başında çokuluslu Osmanlı'dan ulus-devlet nitelikli Türkiye Cumhuriyeti'ne geçilirken dil alanında da hızlı ve köklü değişimler yaşanmıştır. Bu kapsamda oluşan tartışmalarda Osmanlıca'yı savunan kimi ediplerle millî Türkçeden yana olan aydınlar karşı karşıya gelir. 1910'larda başlayan bu sürecin önemli bir kesitini oluşturan bir tartışma da otuzlu yılların hemen başında Ali Ekrem (Bolayır) Bey'in gerek yeni Türk harflerine gerekse sadeleşme faaliyetlerine yönelik karşıt görüşlerini sergilediği *Lisanımız* (1930) adlı risalesi etrafında yaşanır. Bu makalede Ali Ekrem'in şimdiye kadar dikkatleri çekmemiş olan *Lisanımız* adlı risalesinde savunduğu Osmanlı Türkçesi yanlısı görüşleri ve millî dil savunucusu aydınların bu görüşlere itiraz ederek katıldıkları söz konusu tartışma incelenmektedir.

Anahtar kelimeler: Ali Ekrem Bolayır, *Lisanımız*, dil tartışmaları, Harf İnkılabı, sadeleştirme.

Ali Ekrem's *Lisanımız* Treatise and the Debates It Generated

Abstract: The early twentieth century experienced rapid and radical changes in linguistics as the multiethnic Ottoman Empire transformed to the nation state of the Republic of Turkey. Heated debates divided intellectuals into two groups, those defending the Ottoman language and others in favor of Turkish. A discussion was initiated in the 1910s after the publication of the treatise *Lisanımız* (1930) by Ali Ekrem (Bolayır) Bey where he displayed his opposing views on both the new Turkish letters and the linguistic simplification activities of the early '30s. This article explores Ali Ekrem's largely unnoticed defence of Ottoman Turkish and the response of intellectuals defending the national language.

Keywords: Ali Ekrem Bolayır, *Lisanımız*, language discussions, Alphabet Reform, simplification.

Giriş

Ulus-devlet anlayışının temelleri üzerine inşa edilen Türkiye Cumhuriyeti, millî kimliğinin izlerini Osmanlı öncesi etnik geçmişinde arar ve oluşturmaya çalıştığı bütünlüğü ortak bir “dil”, “tarih” ve “kültür” üzerinden inşa etmeye çalışır. Dolayısıyla toplumsal belleğin önemli bir parçası ve aktarıcısı konumunda olan ortak “dil”, millî kimliğin en önemli göstergesi haline gelir. Dili milletle özdeşleştiren bu anlayış, Cumhuriyet'in ilk on yılında daha etkin hale gelir ve bu dönemdeki dil faaliyetleri, millet olmanın gereğini ortak bir dile dayandıran Gazi Mustafa Kemal'in önderliğinde sürdürülür (Akalın, 2004, s. 30). Siyasi iktidarın

* Makalenin Geliş ve Kabul Tarihleri: 12.01.2020 - 18.11.2020

** Dr.Öğr.Üyesi, Kocaeli Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Kocaeli, Türkiye. esazyek@hotmail.com, ORCID 0000-0002-5750-7158

desteğiyle yürütülen çalışmalar kapsamında ilkin bir Dil Encümeni kurulmasına karar verilir. Encümenin Ankara'daki üyeleri 26 Haziran 1928'de Maarif Vekâleti'nde toplanarak Alfabe ve Gramer komisyonları halinde çalışmalara başlar ve 1 Kasım 1928'de Latin harfli alfabeğe geçilmesi yönünde karar alır (Levend, 1960, s. 401).

Türkçenin yabancı diller karşısında kendi bağımsızlığını kazanması adına atılan önemli adımlardan biri de bu dönemde başlatılan sadeleştirme faaliyetleridir. Ancak, bu adım aydın kesimde fikir ayrılıklarına sebep olur. Özellikle Arapça/Farsça tamlama ve kurallar noktasında “Batılı Türkçülerin Türkçeleştirmeciliği, Ütopistlerin Özleştirmeciliği ve Yaşlı Nesillerin Osmanlıcacılığı!” şeklinde bir ayrışma gözlenir. Dolayısıyla “dil” iletişim aracı olmanın ötesinde ideolojik bir kimlik kazanır (Atay'dan akt. Bulut, 2014, s. 141). Otuzlu yıllar, dilin bu yönü bağlamında önemli polemiklerin yaşandığı bir süreçtir. Bu önemli tartışmalardan biri de on yılın hemen başında, Ali Ekrem Bolayır'ın *Lisanımız* adlı risalesi etrafında yaşanır.

Ali Ekrem, Temmuz 1930'dan Mart 1931'e kadar süren bu tartışmada gerek yeni Türk harflerine gerekse sadeleşme faaliyetlerine yönelik karşıt görüşlerini açıkça ortaya koyar.

***Lisanımız* Risalesi**

Lisanımız risalesi, Ali Ekrem'in Yunus Nadi'ye yazdığı altı mektuptan ve bu süreçte gazeteye gönderilen itiraz mektuplarına verdiği cevapların metinlerinden oluşur. Ali Ekrem'in dil hakkındaki görüşlerini ayrıntılı olarak belirttiği bu mektupları yazış sebebi ise Yunus Nadi'nin 30 Haziran 1930'da *Cumhuriyet*'te çıkan “Dilimizin sadeleşmesi hakkında” başlıklı yazısına dayanır. Yunus Nadi, “Ali Ekrem Beyefendiye” şeklinde seslendiği bu yazısında, Darülfünun'u konu aldığı bir gün önceki yazısında¹ kullandığı “sitare” sözcüğünün dizgici tarafından beğenilmeyişi yahut editörce doğru bulunmayarak “settare”ye dönüştürülmesinden duyduğu rahatsızlığı dile getirir. Dizgici, editör ve yazar arasındaki bu tarz imlâ farklılıkları ve okuma hatalarının önceden edipler ya da güvenilir hocalar tarafından da yapıldığını ancak yeni harflerin bu tarz şekil ve anlam hatalarını önleyeceği gibi dilin sadeleşmesine de büyük katkı sunacağını belirtir. Sadeleşmenin kaçınılmaz oluşunu, dilin canlı bir varlık oluşuyla açıklar. Yirmi yıl önce severek okuduğu ancak artık güncel Türkçeye çevrilmesi gerektiğini düşündüğü Halit Ziya'nın bir hikâyesini ise bu yöndeki düşüncelerine örnek gösterir.

¹ “Yunus Nadi, “Darülfünun” başlığını taşıyan bu yazısında Kâzım Esat Bey adlı bir kişinin Dişçilik okuluna hoca olarak atanmasının ardındaki usulsüzlükleri ve buna sebep olan Darülfünun yönetimini eleştirir (*Cumhuriyet*, 29 Haziran 1930, S. 2206, s. 1).

Sadeleşmenin gerekliliğini vurgulayan ve yeni Türk harflerinin özellikle anlamsız kalıpların terk edilmesi noktasında oldukça etkili olacağını düşünen Yunus Nadi, yazısının sonlarına doğru “eski resmî lisan vefat etti veya ona mahkûm oldu.” sözleriyle ilkin bürokrasi dilinde kendini gösteren bu ölümün, bilim ve edebiyat dilinden konuşma diline kadar her alanda etkili olacağını savunur. Ancak, bunun “nasıl” olacağı noktasında söz söyleyecek yetkinlikte olmadığı için “Şimdi söz sizindir muhterem üstat, sizin ve emsalinizin.” diyerek Ali Ekrem’in görüşlerini bekler (Abaloğlu, 1930, 30 Haziran, s. 1).

Ali Ekrem, Yunus Nadi'nin kendisine yönelttiği soruya *Cumhuriyet*'te yayımlanan altı dizilik mektubuyla² cevap verir. Fikirlerinin isabetli olduğu kadar cüretkârane bulunduğu farkında olan Ali Ekrem; alaya alınma, ayıplanma pahasına doğru bildiği şeyleri söylemekten vazgeçmeyeceğinin altını çizer. “Millî lisan”, “öz Türkçe” gibi savlarla edebiyat dilini uçurumlara sürükleyenlere karşı başlattığı bu mücadeleyi ise her türlü hizmetinin üzerinde görür.

Ali Ekrem'in *Cumhuriyet*'teki yazılarının ardından gazeteye üç itiraz mektubu gelir. Bunlar sırasıyla Fazlı Necip, Kâzım Nami ve Mustafa Nermi Bey'lerin yazılarıdır³. Bunun üzerine Ali Ekrem, *Cumhuriyet*'teki altı mektubunu, karşıt görüşlü yazılara verdiği cevaplarla birlikte bir kitapçıkta toplar⁴. Ancak *Lisanımız* adıyla yayımlanan kitapçık, yazı çevresinde ilgisizlikle karşılaşılır⁵. Cenap Şahabettin, Halit Ziya gibi arkadaşlarından bile beklediği desteği görememiş olmanın üzüntüsünü yaşayan Ali Ekrem, bu kayıtsızlığı o sırada egemen olan Türkçülüğe ve Türkçülüğün simgesi “Millî Lisan” a dayandırır. Ona göre bu

² Bu altı mektup, *Cumhuriyet*'in şu sayılarında çıkar: “Sadeleştirmek niçin lâzımdır, nasıl yapılır?”, 3 Temmuz 1930, S.2210, ss. 1/4.; “Lisan.. sadeliğe doğru nasıl gidecek?”, 7 Temmuz 1930, S. 2214, ss. 1/4.; “Kaide ve şive hatalarına dair”, 11 Temmuz 1930, S.2218, ss. 1/3.; “Lisanda Sadelik!”, 15 Temmuz 1930, S. 2222, s. 3.; “Lisanda Sadelik”, 20 Temmuz 1930, S.2227, s. 4.; “Lisanı sadeleştirmek mes'eleşi”, 27 Temmuz 1930, S.2234, s. 4.

³ “Türkçe nasıl islah edilir?”, *Cumhuriyet*, 30 Temmuz 1930, S. 2237, s. 3.; “Terkip lisanı çoktan öldü.”, *Cumhuriyet*, 31 Temmuz 1930, S. 2238, s. 3.; “Ferhenkler denizine olta salan şairlerden, dil canbazarlarından hoşlanmıyoruz artık.”, *Cumhuriyet*, 10 Ağustos 1930, S. 2248, s. 4.

⁴ *Lisanımız*, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul, 1930.

⁵ Ali Ekrem'in sözleri, bu kayıtsızlığın boyutlarını ortaya koyar: “Belki kırk senedir, hatta daha fazla, yazı yazarım, eser neşrederim, ders veririm hasılı vatan için evlâd-ı vatan için canımla başımla uğraşırım, çalışırım; neticesi ne olur? Lâkaydi! Yahut ca'li bir iki kelime-i iltifât! İşte “Lisanımız” risalesinin intişarı üzerine de bu oldu: Risaleden bana yüz nüsha verdiler şimdi evimde sekiz nüsha kaldı; üst tarafını memleketin üdeba ve şuarasına, muharrirlerine, muallimlerine, mütefekkirlerine gönderdim. Her birinin adını bulup yazmak için günlerce uğraştım, postanelere taşındım durdum. Aradan on beş gün geçtiği halde bana iki zat bir teşekkür, kuru bir teşekkür cevabı yazdılar.” (Sazyek, 2019, s. 441)

“buzlardan soğuk, taşlardan cansız” dile yüklenen ideolojik bağlam, edipler katında yaşadığı yalnızlığın esas gerekçesidir (Sazyek, 2019, s. 441).

Ali Ekrem, Yeni Lisancılara takındığı tavrın karşılığını “Türkçü” çizgide olan *Cumhuriyet* gazetesi nezdinde de yaşadığını düşünür (s. 443). Çünkü sadeleşme taraftarlarının büyük bir yanılğı içinde olduklarını vurgulamak ve eski dille oldukça güzel eserler verilebileceğini kanıtlamak için yazdığı hikâyeler *Cumhuriyet*’te yayımlanmamaktadır. “On beş günden beri Cumhuriyet hiçbir eserimi basmadı. Çünkü âsâr-ı kalemiyem yeni lisancıları iflasa sürüklüyor, muvazeneye ağır basıyor.” sözlerinden de görüleceği gibi hikâye ve makaleleri *Cumhuriyet*’in matbaasında birikmeye devam eden Ali Ekrem, 19 Kasım 1930’da Darülbeydi’ye bağlı olarak açılan Tiyatro Okulu’na edebiyat öğretmeni olarak atanır (s. 426). Bu gelişme üzerine Aka Gündüz, *Cumhuriyet*’teki “Küçük Köşe”sinde Ali Ekrem’i alaya alır⁶. Bu tavrının ardında ise Ali Ekrem’in sadeleşen Türk diline muhalif duruşu vardır:

Kızmış, köpürmüş, cayır cayır yazıyor, bangır bangır haykırıyordu:

- Ne münasebet birader! Ne münasebet? İstanbul’da açılan yeni Tiyatro mektebinin edebiyat muallimliğine Ali Ekrem Bey tayin edilmiş. Yepyeni taptaze Türkçe ile eskiler alayım olur mu?

Teskine çalıştım:

- Tiyatro mektebinin repertuarında belki orta oyunu da vardır (Aka Gündüz, 1930, 30 Teşrin-i Sâni, s. 3)

Lisanımız’ı dolaylı yoldan hedef alan bu yazının ardından *Milliyet*’te Falih Rıfkı’nın, Ali Ekrem’i Darülbeydi öğrencilerine “Hacivat lisanı” öğretmekle eleştirdiği yazısı çıkar⁷. Ali Ekrem, *Lisanımız* sebebiyle kendisini eleştiren Falih Rıfkı’nın bu “terbiyesizce hücumuna” (Sazyek, 2019, s. 451) susarak karşılık verdiğini belirtir. Ancak, bu kez Ahmet Cevat *Muhit*’te *Lisanımız*’ı eleştiren bir yazı⁸ kaleme alır. Ali Ekrem, Dil Encümeni üyelerinden olduğu için eleştiri hakkını kendinde gören Ahmet Cevat’ın bu eleştirisine saygılı bir üslûp kullandığı ve şahsına hakaret etmediği için cevap verir⁹. Bunun üzerine Ahmet

⁶ “Söz gelişi”, *Cumhuriyet*, 30 Teşrin-i Sâni 1930, S. 2359, s. 3.

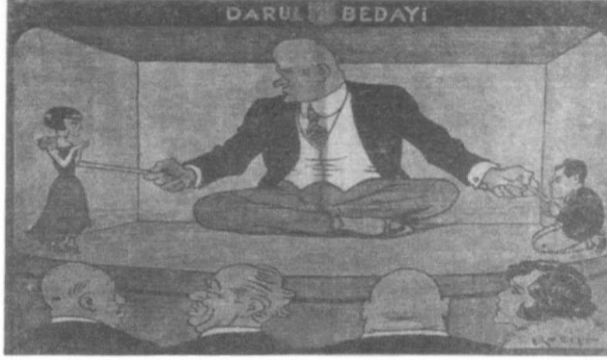
⁷ TBMM Kütüphanesi’nin mikrofilm arşivinde bulunan *Milliyet* gazetesini çok dikkatlice taramakla birlikte anılan yazıya ulaşamadım. Ancak, *Akbaba*’da yayımlanan “Ratif” imzalı karikatürün bahsi geçen bu yazıyla hem zaman hem içerik bakımından örtüşmesi, Ali Ekrem’in hafızasının azizliğine uğramış olma ihtimalini kuvvetlendirmektedir (bk. Şekil 1).

⁸ Ahmet Cevat’ın *Lisanımız*’ı eleştiren bu yazısı, *Muhit* dergisinin Şubat 1931 tarihli 28. sayısında çıkar. Yazının başlığı, Burcu Özeydin’in belirttiği gibi “Küçük Bir Tenkid” değil (2012, s. 81); “‘Lisanımız’ Hakkında”dır.

⁹ ‘Küçük bir tenkit’e küçük bir cevap.’, *Resimli Uyanış Servet-i Fünûn*, 12 Şubat 1931, C. 69-5, S.1800-115, ss. 163/176.

Cevat, ikinci bir yazı kaleme alır¹⁰. Ali Ekrem, onu da cevapsız bırakmayacaktır¹¹.

Üdebâ-yı Osmâniyye'den Ali Ekrem Bey
Dârülbedayi Mektebi'nde edebiyat okutuyor!..

Ali Ekrem Bey - Ey benim tende cânım, gonce-dehânım, devletli sultanım,
rüyüme bir niğâh-ı iltifat atf etmeksizin böyle kangı cânibe?
Bir seyirci - Ayol, artık Dârülbedayi sahnesinde Karagöz mü
oynatılıyor?
Diğer seyirci - Yo canım Ali Ekrem Bey sanatkârlara Türkçe konuşmasını
öğretiyor! AKBABA, Nu. 824, 29 Kânun-ı sâni 1931.

Resim 1. Üdebâ-yı Osmâniyye'den Ali Ekrem Bey Dârülbedayi Mektebi'nde edebiyat okutuyor!.. (Özgül, 1996, s. 101).

Lisanımız çevresindeki tartışmalar devam ederken Paris'te çıkan *Les Nouvelles Littéraires* gazetesinde Ali Ekrem'in Türkiye'deki dil ve edebiyat meselelerine ilişkin Fransızca bir makalesi yayımlanır¹². Ali Ekrem, dört ay önce gazeteye gönderdiği bu makalenin çıkışındaki zamanlamadan duyduğu memnuniyeti “daha iyi oldu ve bomba gibi patladı” (s. 452) sözleriyle değerlendirir. Bu makale, yirmi gün sonra “Türk Edebiyatının Bugünkü Vaziyeti” başlığıyla Türkçe yayımlanır¹³.

Ali Ekrem, dil ve edebiyatın karmakarışık bir hal aldığını ve eski sayılıp atılan şeyler yerine yenilerinin konulamayacağını savunduğu bu yazısında sadeleşme taraftarlarını “mutediller” ve “cezriler” şeklinde ikiye ayırır. Ona göre Arapça ve Farsça kuralları atarak, aruz veznini terk ederek sadeleşmenin sağlanacağına inananlar ve konularını daha çok bağımsızlık, kahramanlık ve yurtseverlik olarak belirleyen milliyetçi gençler, nisbeten daha “ılımlı”dır ancak milliyetçilikleri

¹⁰ “Yine ‘Lisanımız’a Dair”, *Muhit*, Mart 1931, S. 29, ss. 16/75.

¹¹ “Lisanımız”, *Resimli Uyanış Servet-i Fünûn*, 12 Mart 1931, C. 69-5, S.1804-119, ss. 230-231.

¹² “L'état actuel de la littérature en Turquie”, *Les Nouvelles Littéraires*, 31 Janvier 1931, N. 433, s. 6.

¹³ *Resimli Uyanış Servet-i Fünun*, 19 Şubat 1931, C. 69-5, S.1801-116, ss. 182-183.

biraz yapmacık, ışıltısız ve coşkudan uzaktır. İkinci grup ise oldukça radikaldir. Bu açıdan onları “korkunç” ama “ehemmiyetsiz” bulur:

Bunlar müthiştirler: Lisandan yalnız şekillerin ve ecnebi tabirlerin değil, fakat bu lisanın müstekil ve millî olması isteniyorsa aynı zamanda Arapça, Acemce ve Fransızca kelimelerin katıyen ihracını istiyorlar. Kanaatlerine göre, lisandan teb’it edilecek olan bütün bu kelimelerin yerlerine diğerlerini ikame etmek pek basit bir iştir: bunu temin için, “âli membalar” a gidilecektir; Türk lisanı, Çağatay, Yakut, Uygur lehçesinden teşekkül etmiş olan bu membaldan inşaap etmektedir. İşte bu suretle bu hazinelerden kelimeler ve tabirler alınacak ve bunlarla lisan, sanki bu kadar mücevherlerle süslenir gibi tezyin olunacaktır. Bu cezrîler, bugüne kadar müstamel olan ecnebî, fennî, edebî, ictimâî, ilâ... tabirlerin tamamen hazfını istiyorlar. Bu kelimeleri, yine aynı o “âli membalar” a müracaatla diğer kelimelerle değiştirmek arzusundadırlar. Zira o “âli membalar” da bunların mukabillerini kolayca bulacaklarına zahiptirler. Diğer meseleler için, mutedillerle mütteliktedirler. Bunlar şimdiye kadar eser neşretmemişlerdir ve şimdilik meçhul şöhretlerden başka bir şey değillerdir. Hasılı bunlar ilmi inkâr eden ve atının üstatları olacaklarına inanan hayalperestlerdir. Çok şükür ki ehemmiyetsiz pek kalil bir zümre teşkil etmektedirler (Bolayır, 1931, 19 Şubat, s. 183).

Bu satırlara oldukça öfkelenen Falih Rıfkı, 20 Mart 1931’de *Milliyet*’te çıkan “Bir Profesör” başlıklı yazısında isim vermeden Ali Ekrem’i sert sözlerle eleştirir. Darülfünun’da profesör olduğu halde “eski edebiyatın en geri insanlarından biri” olarak tanımladığı Ali Ekrem’e nesir, şiir ve fikir yönünden verdiği not *sıfır*’dır:

Bizde eski edebiyatın en geri insanlarından biri kimdir? Profesör olduğu için ismini söylemek istemem, yoksa hep bilirsiniz.

Nesri: Sıfır.

Şiiri: Sıfır.

Fikri: Sıfır.

Arkadaşlarımdan biri bu zatın Fransız gazetelerinden birinde Türk edebiyatı hakkında yazıp tercüme ettirdiği bir makaleyi okumuş: Bugünkü Türk dil ve üslûbuna verdiği numara nedir bilir misiniz? Sıfır.

İşin sıfır olmayan bir noktası var: Bu zat isminin üstünde Darülfünun profesörü sıfatını taşıyor¹⁴.

İktidardan başka sebepler için bir kimsenin profesörlüğe çıkarılacağını Frenk aklı almayacağı için, onun söz ve hükümlerine inananlar da şüphesiz çok olmuştur (Atay, 1931, 20 Mart, s. 1).

¹⁴ Ali Ekrem yazısının sonuna “İstanbul Darülfünunu Edebiyat Şubesinde profesör Ali Ekrem” notunu düşmüştür.

Aydın kesimde “Şiirimiz” (1901) adlı yazısıyla başlayan hakkındaki husumetin¹⁵ *Lisanımız* risalesiyle had safhaya ulaştığını¹⁶ düşünen Ali Ekrem'in *Cumhuriyet*'te yayımlanan altı mektubundaki görüşlerini incelemeye geçebiliriz.

I. Ali Ekrem'in Bu Tartışma Bağlamındaki Görüşleri

1. Sadeleştirme

Ali Ekrem, ilk yazısında “sadeleştirme” meselesi üzerinde durur. Yazının plânını; “Lisanı sadeleştirmenin manası”, “Sadeleştirmek niçin lâzımdır?”, “Sadeleştirmek ne vakit yapılır?”, “Sadelik nasıl yapılır?” şeklindeki dört soruya verdiği yanıtlar ekseninde oluşturur.

Ona göre sadeleştirme, “halkın lisanını kabul etmek ve lisana getirilmiş olan sun'î ve gayritabii şeyleri onun sinesinden söküp atmak” ise bu noktada “halkın lisanı” tabirinin sınırlarını belirleme güçlüğü ortaya çıkar. Nitekim bahçıvan, hamal, çiftçi, kâtip... gibi milleti oluşturan her meslekî sınıfın farklı bir dili vardır. Ayrıca bu farklılık aileden aileye ya da çocuk, kadın, genç, ihtiyar gibi cinsiyet ya da yaş faktörüne göre de çeşitlilik gösterir. Dolayısıyla Ali Ekrem, sadeleştirme adı altında “halkın lisanı”na indirgenen ve sınırları belli olmayan bir dilin kuraldışı kullanımları ve garip söyleyişleri kabullenmeyi beraberinde getireceğini; bunun da dili sadeleştirmek değil bozmak olacağını vurgular (Bolayır, 1930, 3 Temmuz, s. 1).

“Sadeleştirmek ne vakit yapılır?” sorusunu “eski lisanda bulunan muzlim, muğlak, gayr-ı tabii sözler, ifadeler, üslûplar halka giran gelmeğe başlayınca ve üdeba ve muharririn de bunlardan kurtulmak lüzumunu hissedince” şeklinde yanıtlayan Ali Ekrem, zamanın gelmiş olduğuna inanmakla birlikte çalışmaların ağır ve temkinli yürütülmesinden yanadır. “Sadelik nasıl yapılır?” sorusunu ise meselenin en zor kısmı olarak nitelendirir. Bu bağlamda ilkin, *Türkçeye mal olmayan her kelime, her tamlama kuralsızdır* ilkesiyle hareket eden ve silah yerine “posat¹⁷”, kanun yerine “yasa”, meclis-i mebusan yerine “kurultay”... gibi eski Türkçe sözcükler getirmek hevesine düşen aşırı sadelik taraftarlarını eleştirir. Ona göre dildeki yabancı unsurları terk edip yerlerine Çağatayca, Yakutça gibi anlamını halkın da bilmediği daha muğlak sözcükler kullanmak, dilde son derece önemsenen “millî vahdet”i bozacak bir girişimdir (s. 4). Ali Ekrem, çelişkili olduğu kadar tehlikeli bulduğu bu ihtimale dair görüşlerini, altıncı ve son

¹⁵ Fatih Andı, “Devrin Edebiyatçılarının Mektupları Işığında Ali Ekrem'in ‘Şiirimiz’ Makalesi ve Neticeleri” başlıklı makalesinde “Şiirimiz” yazısı etrafında gelişen olayları, taraflar ve tanıkların birbirlerine gönderdikleri mektuplar ışığında ayrıntılı olarak incelemiştir. Bk. Andı, 2000, ss. 145-174.

¹⁶ Ali Ekrem, bu düşüncesini hem Suut Kemal Yetkin'e yazdığı 22 Ocak 1931 tarihli mektubunda (Özgül, 1996, s. 102) hem de Şaziye Berin'e yazdığı 16 Mart 1936 tarihli mektubunda (Sazyek, 2019, ss. 475-476) açıkça dile getirmiştir.

¹⁷ Pusat/Busat: Türk-Altay halk kültüründe silah anlamına gelir (Karakurt, 2011, s. 247).

mektubunda oldukça farklı bir yöntemle anlatmaya çalışır. Mektubuna ironik bir dil kullanımıyla başlar ve sadeleştirme faaliyetleriyle dilin beş yılda geldiği durumu, distopik bir bakışla değerlendirir:

1935 yılında bulunuyoruz. Artık yirmi dört yüz¹⁸ olarak çıkarmakta olduğunuz - Calâp uzun yaşayışlar versin!- “Birkintilik” yahut “Topa” gazeteniz - eski Cumhuriyet - için tün, gün didinmekten, uğraşmaktan yorgun düşen kafanızı yinurtmak¹⁹ ile beraber yeni okuma yollarile gençliğin bilişi ve duyusu nasıl bayeddir²⁰ olduğunu, hele büyük bir bulgu²¹ duyusuyla arkasından koştüğünüz Toruk²² dilimizin oğlancuklara ne yolda aşılandığını yakından görmek için İstanbul’daki liselerden birinin literatür profesörlüğünü elde etmişsiniz, Birkintilikten birkaç ay için çekilmişsiniz. İmdi size soruyorum, kurlarınızı nasıl yaparsınız?

Türk dili ayıklana ayıklana köptük kadar temiz olmuş. O pis Arapça, Acemce sözlerden yüzde doksanı kovulmuş; hele o “terkip” denilen yabancı ulamalardan bir tanesi bile bırakılmıyarak dilimize hep Türk ulamaları getirilmiş. Öz ana dillerimiz olan Çağataycadan, Yakutçadan, Uygurcadan - hey gidi hey - ne sözler almışız. Yalnız Çağataycanın dilimize olan bir kaç savgatına²³ baksak Türkçemizde ne kadar ustaladığımız²⁴ ve o uygunmagor²⁵ eski diltçilerimizi nasıl say²⁶ say akarak karışmak²⁷ ettiğimiz anlaşılıyor. Baka bire! literatür profesörü Bey, deyivirindi: Şu kurlarını nice başarırın? (Bolayır, 1930, 27 Temmuz, s. 4).

Türkçenin bağımsızlığını Türklerin anlayamayacakları bir dille sağlamanın imkânsızlığını geleceğe dair dil eksenli bu olumsuz senaryoyla anlatmaya çalışan Ali Ekrem; dilin dışarıdan yapılan müdahalelerle değil, doğal seyriyle sadeleşmesi gerektiğini savunur.

Şekil bakımından kuralsız olsa da düşünce olarak dilde varlığını koruması gereken pek çok ögeye dikkat çeken Ali Ekrem, edebiyat diline girmiş olan “âteşin, abdar, iptidar iptihal, iğtirap, infial...” gibi sözcükleri konuşma dilinde bulunmadıkları için yok saymayı oldukça yanlış bulur. Ona göre bilimsel terimler; estetik, edebiyat, sosyoloji gibi alanlara ait kelimeler, deyimler, tamlamalar elbette ki halkın seviyesinden yüksek olmalıdır. Günlük konuşma dilinde kullanılan fikir, hayal, his, ruh, heyecan gibi faydalı ve güzel sözleri sırf

¹⁸ sayfa

¹⁹ tamir

²⁰ uğurlu, bereketli

²¹ vicdan

²² saf, temiz

²³ hediye, ihsan

²⁴ terakki

²⁵ bihaber, gafil

²⁶ nehir, akarsu

²⁷ çiğnemek

soyut, eski ya da Arapça ve Farsça oldukları için terk etmek ya da yüzde doksani Arapçadan alınmış terimleri Türkçeye tercüme etmeye kalkışmak, tıpkı “İsa gibi” ölüyü diriltmeye benzer. Terk edilmiş ve unutulmuş sözcükleri âdeta sürükleyerek yokluk âleminde çıkarıp sapsarı yüzleriyle, çürümüş kefenleriyle ayağa kaldırmak, kısa süreliğine çözüm sağlasa da nihayetinde hepsi unutulmaya, mezarına gömülüp gitmeye mahkûmdur (Bolayır, 1930, 3 Temmuz, s. 4).

Ali Ekrem, sadeleşme kapsamı içinde terimler meselesine büyük önem verir. Arap kültürünün ürünü oldukları gerekçesiyle terk edilip yerlerine Yunan ve Latin kültüründen doğan evrensel terimlerin kabul edilmesi yönündeki kararı tepkiyle karşılar. Özellikle edebiyat hocaları ve öğrencileri arasında yaygın olarak kullanılan “hayal-i mübdi, üslûb-ı müzeyyen, mecaz-ı mürsel...” gibi yüzlerce terimi, Latince ve Rumca karşılıklarıyla değiştirmenin imkânsızlığını vurgular (Bolayır, 1930, 15 Temmuz, s. 3).

Ali Ekrem'in eş anlamlı sözcüklerin durumuna ilişkin de kaygıları vardır. Büyük edebiyatçıların, hiçbiri diğeriyle tamamen aynı anlamda olmayan eş anlamlı sözcükleri aralarındaki nüansları dikkate alarak kullandıklarını belirten Ali Ekrem, aynı anlamdaki çeşitli sözcüklerden birini ve tercihen Türkçe olanı kabul edip diğerlerini dilden atmanın büyük bir hata olduğunu savunur. Ona göre “güneş, şems, hurşit, mihr, afitap” sözcükleriyle yapılan “şems-i ilham, hurşid-i marifet, mihr-i naz, afitab-ı emel...” gibi tamlamalar; “hurşid-i ilham, şems-i marifet, afitab-ı naz, mihr-i emel...” şekillerinde yazılamaz çünkü dinî, manevî bir sözcük olan “şems”, “ilham”a; gösteriş ve yücelik anlamına gelen “hurşit”, “marifet”e; hoşluk ve sevimlilik barındıran “mihir”, “naz”a yakışır. “Afitap”ta ise ulvi bir anlam saklıdır ve “emel”le tamlama oluşturmaları en uygun olandır.

Ali Ekrem, benzer tavrı Arapça ve Farsça tamlamalar noktasında da sürdürür. Aşırı sadeleştirmecilerin yok saydıkları tamlamaların gerekliliğini savunduğu için kendisine öfkelenildiğinin farkında olduğunu ancak parıltılar saçan bu öfkeli bakışların gözlerini kamaştırmadığını belirtir. Çünkü ona göre maruz kaldığı keskin bakışlar, kaynağını hakikat nurundan değil inatçılığın ateşinden almaktadır. Görüldüğü gibi Ali Ekrem, konuşma diline girmedikleri için yapay bulunan ve millî olmaktan uzak oldukları gerekçesiyle vatanın bağrına sokulmuş iki düşman ordusu gözüyle bakılan Arapça ve Farsça tamlamalara karşı geliştirilen düşmanca tutumun bir inattan ibaret olduğunu ve bu inadın İkinci Meşrutiyet'in ilânından sonra dilde yapılmak istenen inkılâpla başladığını savunur. Büyük Türk zaferini lâyük olduğu kadar yücelten heyecanlı bir şiirin henüz gençlerin ruhundan kopmamış oluşunu da tamlama dilinden uzaklaşılmasına dayandırır:

Bu lisanın ‘gayri millî’ olduğu söylene söylene şebabın kalbü fikrinde ona bir husumet uyandırıldı; gençler Kemal'in, Hamit'in Fikret'in nazım lisanlarıyla şiir yazmaktan, milletin öz dilini yazmamakla itham olunacakları için, adeta korkuyorlar. Bu pek vâhi bir endişedir. Vicdan-ı şebaba böyle

tesirler ikamandan çekinelim. Edebiyatın üssülesası da hürriyettir. Bırakalım herkes kendi hürriyet-i vicdanına ittiba etsin (Bolayır, 1930, 15 Temmuz, s. 3).

Ali Ekrem, sadeleştirme kapsamı içinde gramer meselesine de ayrıntılı olarak değinir. 11 Temmuz 1930 tarihli “Kaide ve şive hatalarına dair” başlıklı üçüncü mektubuna imlâda görülen bazı usulsüzlükleri sıralayarak başlayacağını ancak Dil Encümeni üyelerinden Velet Çelebi’nin *Milliyet*’teki yazısının buna gerek bırakmadığını belirtir (Bolayır, 1930, 11 Temmuz, s. 1). Velet Çelebi anılan yazıda²⁸, “ecnebi gramerlerin tertibi” esas alınarak yeni bir gramer kitabının hazırlanmakta olduğuna ve bu sayede “Türk lisanının hakiki yazılma kaideleri”nin tespit edilerek imlâ yanlışlarının ortadan kalkacağına²⁹ değinmektedir (Velet Çelebi, 1930, 6 Temmuz, ss. 1/6). Ali Ekrem, Dil Encümeni gibi saygın bir kurulca kaleme alınmakta olan yeni gramer kitabında Arapça ve Farsça kuralların hiçbirinden söz edilmeyeceği yönünde söylentiler dolaştığını ve Ahmet Cevat’ın “Şimdiye kadar Arabî ve Farisî şekliyatı ile meşgul olurduk. Yeni gramerde kendi şekliyatımıza, her türlü ifadenin edasına ehemmiyet verilmiştir.” şeklindeki sözleriyle de desteklenen bu ihtimalin oldukça endişe verici olduğunu vurgular (Bolayır, 1930, 27 Temmuz, s. 4). Sadeleşme taraftarlarının bir dilden kelime alınabileceği ancak kural alınamayacağı iddialarını da yersiz bulur. Dilden dile eğer kelimeler geçiyorsa kuralların da geçebileceğini, Batı dillerinden verdiği örneklerle kanıtlamaya çalışır (Bolayır, 1930, 15 Temmuz, s. 3).

Ali Ekrem, Arapça ve Farsça kuralların Türkçe gramer kitabına hiç değilse değiştirilip düzenlenerek alınmasından yanadır. Ona göre Arapça fiillere ait çekimlerin “İf ilâl” babı gibi hiç kullanılmayan şekilleri ve daha birçok gereksiz kural yeni gramerden atılmalı ancak dilin anlaşılması adına hayatî önem taşıyan Arapça ve Farsça kurallardan biri dahi ihmal edilmemelidir. Aksi takdirde o zamana kadar yazılmış bütün edebî, toplumsal ve bilimsel eserler, geçerliliklerini yitirir ve Türkler, yeni gramerin yayım tarihinden sonra birkaç kişinin

²⁸ “Dilimiz için yeni bir gramer yapılıyor”, *Milliyet*, 6 Temmuz 1930, S.1580, ss. 1/6.

²⁹ Bu durum, Alfabe Komisyonu’nun talebi üzerine Ahmet Cevat’ın 1928’de hazırladığı ve yeni harflerle yazılmış ilk gramer kitabı olma özelliği taşıyan *Muhtasar Türkçe Gramer* kitabının yetersiz bulunduğunu ortaya koyar. Velet Çelebi’nin yabancı gramerler esas alınarak hazırlanmakta olduğu bilgisini verdiği kitap ise büyük olasılıkla yine Ahmet Cevat tarafından hazırlanan *Yeni Bir Gramer Metodu Hakkında Layiha* (1931) adlı eserdir. Zira Dil Encümeni’nin gramer yazmakla görevlendirdiği Ahmet Cevat; linguistik bilgilere de yer verdiği bu kitabı Joseph Vendryes, Ferdinand de Saussure, Antoine Meillet, Ferdinand Brunot ve Charles Bally gibi dilbilimcileri inceleyip, onların etkisinde kalarak hazırlamıştır. Bu çalışmalar, onun “Gramerci Cevat” olarak anılmasına sebep olur (Karahana, 2013, s. 73).

yazabileceği kitapları okumaya zorlanmış olur. Bu, müthiş bir inkılâptır hem de olumsuz bir inkılâp (Bolayır, 1930, 27 Temmuz, s. 4).

2. Resmî Dil

7 Temmuz 1930 tarihli ikinci mektubunu bütünüyle resmî dil meselesine ayıran Ali Ekrem, Yunus Nadi'nin "Bir kere eski resmî lisan vefat etti veya ona mahkûm oldu." şeklindeki görüşüne asla katılamayacağını belirtir (Abalıoğlu, 1930, 30 Haziran, s. 1). O, halihazırdaki resmî yazışmaları, eski anlayışın sürdüğünün kanıtı olarak görür ve bu alandaki değişimlerin küçük bir özetini yapar. Buna göre resmî dil; Reşit Paşa zamanında idarî, askerî, ilmî rütbelere göre düzenlenip kabul edilen hitapları, "lû" edatıyla yapılmış birçok unvanları, kendine özgü kelimeleri ve ulama ibarelerini içine alan bir ifade tarzıydı. Ancak, İkinci Meşrutiyet sonrasında da kullanılmaya devam eden "Maruzu çakeri keminelere ki, emrû ferman hazreti veliyülemrindir, devletlû efendim hazretleri..." gibi binlerce "tabasbuskârane hitaplar", Cumhuriyet devrinde ortadan kalktı. Ancak bu, bir şekil değişiminden ibaretti (Bolayır, 1930, s. 7 Temmuz, s. 1). Dolayısıyla resmî dilin öz ve üslûp bakımından daimî olduğunu savunan Ali Ekrem'e göre ölen ya da ölmekte olan resmî yazı değil, eski saltanat devirlerinden şimdiye taşınan "tabasbuslar, manasızlıklar, maskaralıklar"dır (s. 4). Kanıtı gerek duymayan bu gerçeği görmezden gelip resmî dilin tüm kural ve ayrıntılarını zorla değiştirip bozmaya kalkışmak; Reısicumhura "Reıs Efendi", Başvekile "Başvekil Efendi" demek son derece yanlışır:

Bilirsiniz ki Fransa büyük inkılâbı krallık devrine ait bütün unvanları, tabirleri kaldırmıştı. Hatta 'Efendi' yerine 'Hemşeri', 'Siz' yerine 'Sen' diyecek kadar ileri gitmişti. Zaman ile ne oldu? Bu ifratperverane teceddütler bırakılarak eski unvanlar, hürmet tabirleri lisana avdet etti. İşte biz de teşrifata ait tabirâtı sadeleştirmeğe kalkışırsak Fransızların vardıkları neticeye varırız (Bolayır, 1930, 7 Temmuz, s. 1).

Görüldüğü gibi resmî dil, "şahsiyet"ten uzaktır. Kalıplaşmış bazı kelimeler ve tamlamalar ise resmî dile özelliğini veren en önemli unsurlardır. Bunların birbirine bağlanmasında da özel kurallara sadık kalınmalıdır. Çünkü resmî dilde yazı, yazana değil; yazan, yazıya tâbidir. Dolayısıyla yapılması gereken eski İstanbul üslûbu ile iyi kâtiplerin ellerinde olgunluk sınırlarını aşacak kadar gelişen ancak Meşrutiyet'ten sonra sadeleşirken acemi kâtiplerin elinde esaslı kurallarını yitiren resmî dili iyileştirmek ve düzenlemektir. Ancak, bu önemli girişime resmî dilin öleceği düşüncesiyle başlanır ve özel üslûbun devlet dairelerinde hatta ticarî ya da endüstriyel kurumlarda "iş yazısı" şeklinde kabulü yönünde bir karar alınırsa hem devletin hem de halkın işlerini bozacak sonuçsuz bir girişimde bulunulmuş olur.

3. Yeni Yazı Dilindeki Yanlışlar

Ali Ekrem, dilin doğru ve güzel yazılabilmesini imlâ, gramer, şive, fesahat ve belâgat kapsamındaki kuralların iyi bilinip doğru uygulanmasına bağlar. Ancak, bu noktada büyük ihmallerin yapıldığını örneklerle anlatmaya çalışır. İkinci Meşrutiyet'in ilânından sonra değişen dil ve edebiyat anlayışının Türkçeyi temelinden sarstığını söyleyerek, isim vermeden Yeni Lisancıları eleştirir. Sözde hürriyet taraftarı birçok edebiyatçı gencin Meşrutiyet'in azgınlıkları arasında silahsız, savunmasız bir düşman haline gelen dile acımasızca saldırdığını ve bu saldırının, tamlamaların yanında dilbilgisi ve edebiyat kurallarını da alt üst ettiğini vurgular.

Ali Ekrem, şekil ve yapı bakımından özünden uzaklaştırıldığını iddia ettiği dili “meşrutiyet ucubesi” olarak tanımlar. Bu tavrın devlet adamlarınca desteklenmesinden dolayı da büyük üzüntü duyar. Ona göre saldırının en büyüğü belâgat ve fesahate yöneliktir. Oldukça zayıf, düzensiz ve karışık bulunduğu sade dilde belâgatten eser kalmadığını belirten Ali Ekrem, “Büyük Gazi'mizin Türk tarihi edebiyatında ebedi kalacak o mülhem hitabeleri, cidden kendi şanına yakışan ateşin belâgat sözleri istisna” sözleriyle *Nutuk*'u bu yargısının dışında tutar. Fesahat ve belâgatin sağlanması için tüm vicdanlarının gücüyle çalışan Namık Kemal, Abdülhak Hâmit, Recaizade Mahmut Ekrem, Sami Paşazade Sezai, Halit Ziya, Cenap Şahabettin ve Süleyman Nazif gibi büyük ediplerin üslûplarındaki mükemmel seçkinliği yansıtan eserlerin artık yazılmıyor oluşunu ise Türkçenin sadeleşme adı altında gerilemekte oluşuna dayandırır.

Ali Ekrem dildeki sözcüklere, şekil özelliklerine ya da eskiliğe karşı düşmanlık beslemenin büyük bir hata olduğunu bu nedenle edebiyatçı ya da yazar olmak isteyen her gencin fesahat ve belâgat kapsamındaki kuralları iyi bilmesi ve bunları bütün yazılarında vicdanî bir kaygıyla uygulaması gerektiğini savunur. Yazı dilindeki tekrarların, uyumsuzlukların ve şivesizliklerin fesahate uyulmayışından kaynaklandığını; kişisel tercihlere göre uygulanan belâgat kurallarının ise cümle yapılarını bozduğunu ve böyle cümleler sebebiyle bütün bir yazı ve üslûbun zayıf, dağınık ve cansız hale geldiğini vurgular. Ona göre belâgat ve fesahat, Arap kültüründen kalma eskimiş şeyler değil; milletin ruhundan doğup büyüyen, dile canlılık kazandıran, toplumu yücelten ve medeniyet yollarını açan yöntem ve kuramlardır (Bolayır, 1930, 20 Temmuz, s. 4).

Ali Ekrem, yazı dilindeki hataları önlemek için imlâda birliğin sağlanmasını da şart koşar ancak yeni harflerin imlâsında aydınların telâffuzlarının esas alınması gerektiğini savunur. Aksi takdirde halkın telâffuzundaki yanlışların imlâyâ yerleşme tehlikesini barındırdığını belirtir. Bu görüşünü verdiği örnekler üzerinden somutlaştırma yoluna gider ve “başlıyor, anlıyor, yazılmıyan, konulmıyacak” şeklindeki bazı yeni kiplerin doğru biçimlerinin “başlıyor, anlıyor, yazılmıyan, konulmıyacak” olduğunu; “seyahat, feragat” şeklinde

yazılan bazı sözcüklerin son hecelerinin telâffuza uygun olmadığını; “takdim, tasdik” gibi bazı kelimelerin “taktim, tastik” şeklinde okunması gerektiğini; “ş” harfinden sonra gelen “d” harfinin “t” olduğunu ve “şimendifer” değil, “şömendöfer”; “doktor” değil, “doktör” yazmak gerektiğini vurgular (Bolayır, 1930, 11 Temmuz, s. 1). Bu noktada yeni Türk harflerini övgüyle anar. Yeni harflerin Arapça ve Farsça kelimelerin yazımını kolaylaştırdığını, “artık hemzenin kürsüsü ile noktalı noktasız “h” ile” sınınmak durumunda kalınmayacağını belirtir (Bolayır, 1930, 27 Temmuz, s. 4).

Ali Ekrem, imlânın yanı sıra gramer kurallarının uygulanmasında da büyük hatalar yapıldığına dikkat çeker. Bunların özellikle, artık birer isim haline dönüşmüş olsalar da “Kadıköy”, “Galatasaray”, “Arnavutköy”, “Çengelköy”, “Bakırköy” gibi yaygın tamlama yanlışlarında ortaya çıktığına değinir. Arapça ve Farsçanın etkisinden kurtulmaya çalışılırken Rumları taklit ederek yapılan bu tarz kısaltmaların bir süre sonra “İş Banka, Ziraat mektep” gibi gariplikleri benimsemeye kadar gideceğinden endişe duyar (Bolayır, 1930, 11 Temmuz, s.1).

Ali Ekrem, önemli gramer hatalarından bir diğeri de özne-yüklem uyumunda görüldüğünü belirtir. Özneler çoğul olsa bile çoğunlukla tekil kalan yüklemelerin çoğul biçimlerini, ifade edilmek istenen anlam açısından gerekli bulur. Örneğin “Çocuklar oynuyor.” denilince çocukların tamamı anlaşılırken, “oynuyorlar” denildiği zaman her çocuğun oynadığı anlatılmak istenir. Ancak, bu farkın artık gözetilmediği gibi tersi durumun yaygın hale gelişini üzülerken izlediğini sözlerine ekler (Bolayır, 1930, 11 Temmuz, s. 3).

Türkçenin eski güzel ve sevimli edasını kaybettiğini düşünen Ali Ekrem, dilin doğru ve güzel yazılabilmesi için şive meselesinin önemine de dikkat çeker. Ancak, bu noktada Arap kültüründen ve Farsça tamlamalardan kurtulmak gerektiğini düşünenlerin gerekli gereksiz Fransızcadan yararlanmalarını, büyük bir çelişki olarak nitelendirir. “Öz Türkçe” sözcüklerle ifadesi mümkünken Fransız şiveli kullanımların tercih edilmesini, millî lisan ya da Türklük kaygısıyla bağdaştıramadığı gibi dil alanında başlatılan sadeleşme hareketinin böylesi bir çizgide ilerliyor oluşunu da Türkçenin bozulan şivesinin asıl sebebi olarak görür (s. 3).

Ali Ekrem, yeni yazıların genelinde görülen hatalı kullanımlardan birinin de edat³⁰ yanlışlıkları olduğunu belirtir. Buna dair verdiği örnekleri, “kullanım

³⁰ Türkçede tek başlarına anlamları olmayan, başka kelimelerle öbikleşerek değişik ve yeni anlam ilgileri kuran edatlar; Osmanlı Türkçesinde hal eki, çekim eki, bağlaç, ünlem kapsamındaki eklerin hepsi için kullanılan bir gramer terimidir. Örneğin çoğul eki “edât-ı cem”, bildirme eki “edât-ı haber”, belirtme eki “edât-ı tebyîn”, bağlaç ise “edât-ı rabt” adını alır. Dolayısıyla Ali Ekrem burada eklerin eksik ya da hatalı yazımını anlatmak istiyor.

sıklığı sebebiyle artık doğal sayılanlar” ve “şekilleri değiştiği halde aynı şekilde yazılanlar” olmak üzere iki ana başlık altında sınıflandırır. Kullanım sıklığı sebebiyle doğal sayılan edat hatalarına örnek olarak “Arkadaşım mektubumu **almış ve gelmiştir**” cümlesini verir. Buradaki “dir” bildirme edatının, ilk fiile uymadığını dolayısıyla “arkadaşım mektubumu almıştır ve gelmiştir.” demek gerektiğini ancak “almış ve gelmiştir” şekli dile yerleştiğinden bunu değiştiremeyeceğimizi belirtir (Bolayır, 1930, 20 Temmuz, s. 4). Şekilleri değiştiği halde aynı şekilde yazılanlar içinse “Bu cinayetın **havadis ve dedikodusu** uzun zaman matbuatta efkâr-ı umumiyei işgal etmişti.” örneğini verir. Bu cümlede öncelikle “havadisi” ve “dedikodusu” demek gerektiğini belirterek, yapılan edat hatasına dikkat çeker. Benzer bir hatayı “Bir vakitler hırçın bir adam vardı. Karısı ne yaparsa **beğenmez**, karısının her yaptığı ona fena **görünürdü.**” cümlesi üzerinden örneklendirir ve fiil kiplerinin “beğenmezdi”, “görünürdü” şeklinde yazılması gerektiğini ifade eder. Ayrıca yeni alfabede gereksiz tekrarlara düşmek, kelimeleri yerli yerinde kullanmamak, tamlayan eklerini eksik bırakmak, birbirine bağlanması gereken iki düşünceyi birbirinden ayırmak ya da sözcüklerin ifade ettikleri anlamın amacını tam olarak ortaya koyamamak gibi hataların düşünceyi karanlıkta bıraktığını dolayısıyla vuzuhu bozduğunu belirtir.

Ali Ekrem’e göre her sözün ve yazının ruhu, ahenktir. Ancak, yeni yazıların çoğunda bu ahenkten eser görülmez. Bunun sebebi, Arapça ve Farsça kelimelere getirilen Türkçe eklerin etkisiyle uzun hecelerin kısalması ve “itilâle”, “icapla”, “ihtimam kılınan” gibi kulak tırmalayıcı ahenksizliklerin ortaya çıkmasıdır. Bunların “itilâ ile”, “icap ile”, “ihtimam olunan” şeklinde yazılması gerektiğini vurgulayan Ali Ekrem, ortaya çıkan bu tuhaflığı “söylerken Arap, yazarken Türk olmak” sözleriyle değerlendirir (Bolayır, 1930, 20 Temmuz, s. 4).

4. Sadeleştirme Sonrası Dilde Yaşanan “Millî Afet”in Giderilmesi için Önerileri

Ali Ekrem, sadeleştirmecilerin lisanı millileştirmek için dildeki tüm yabancı öğeleri atmak gerektiği şeklindeki görüşlerini “millî afet” olarak nitelendirir. Ona göre “temiz Türkçe, ana dili, öz dil” gibi sözlerle yüceltilen yeni dil anlayışını inşa etmek için yapılmak istenen, dili geriletip darmadağın edecek düşüncelerden ibarettir. Bu düşüncelerin kamu vicdanına rağmen kabul edilip uygulamaya konduğu takdirde çok tehlikeli sonuçlar doğuracağını vurgular:

Evet, Türkçemizin bugünkü hali millî bir afettir. Öyle bir afet ki bütün vicdan ü irfan erbabının ittihadile önüne geçilemezse Türk milletini âlem-i medeniyette hakk-ı hayattan mahrum bırakır. İşte ben mukaddes vazife-i vataniyemi ifa ediyorum ve en açık lisanımla söylüyorum, en gür sesimle

bağırıyorum: Tutulan yol doğru değildir. Geriye dönmek mecburiyetine düşeceğiz (Bolayır, 1930, 27 Ağustos, s. 4).

Ali Ekrem, hızla gerilediğini düşündüğü Türkçenin içinde bulunduğu “millî afet” durumundan kurtulması için Dil Encümeni’ne üç önemli görev yükler:

- 1- Yeni imlâda birlik sağlanmalı ve bu, aydınların söyleyişlerine dayandırılmalıdır.
- 2- Yeni gramer hayalî bir dil için değil, bütünüyle gelişmiş gerçek bir Türkçe için yapılmalıdır. Bu sebeple Arapça, Farsça kuralları da gerektiği ölçüde içermelidir.
- 3- Yeni sözlük, bütünüyle Türkçeleştirilebileceği sanılan bir dilin değil, “Şinasi mekteb-i edebî” dilinin kelimelerini içermelidir.

Ancak, Dil Encümeni’ne bırakılmaması gereken ve bir milletin eğitiminde oldukça önemli olan orta öğretimin mükemmel bir düzeye ulaşması için yapılması gerekenler de vardır. Buna göre ilkin, yazı dilindeki fikir ve üslûbun doğruluğunu, temizliğini, fesahat ve belagatini gerektiği biçimde sağlayacak ve resmî yazı dilini gençlere öğretebilecek bir “Usûl-ü kitabet” kaleme alınmalıdır. Dil öğretiminde yazı sanatının önemini bilen ve dili doğru yazmak kadar güzel yazmanın da önemli olduğunu vurgulayan Ali Ekrem, ikinci olarak bir *San’at-ı tahrir* yazılmasını önerir. Elde Recaizade Mahmut Ekrem’in *Talim-i Edebiyat*’ından başka edebiyat kuramı bulunmayışı ve onun da bugünün ihtiyaçlarını karşılamakta yetersiz kalışı sebebiyle bir *Nazariyat-ı edebiyeye*’ye ihtiyaç duyulduğunu vurgular. Her hocanın edebiyat tarihini kendi bakış açısına göre öğretmesi, bir *Tarih-i edebiyat*’ın kaleme alınmasını gerekli kılar. Ali Ekrem, son olarak bir seçki hazırlanması gerektiğine dikkat çeker. Çünkü mevcut seçkilerin hemen hepsi, başyapıtları ele almak yerine seçkiyi hazırlayanın kişisel zevkine göre düzenlenmiştir.

Ali Ekrem, dile dair görüşlerini yukarıda değerlendirdiğimiz altı mektubunda ortaya koyduktan sonra “Bugün ‘Millî lisan öz ana dili, temiz Türkçe’ gibi keskin aletlerle müsellâh olan müfrit ‘Türkçeleştirmek’ taraftarlarına karşı çıkmak bazılarında göre bir cür’et addediliyor.” şeklindeki sözleriyle farklı düşünenlerin üzerindeki baskılarına ve sınırlandırmalarına dikkat çeker (Bolayır, 1930, 27 Temmuz, s. 4). Ancak, Türkçenin eksiksiz şekilde düzenlenmesi ve sağlaştırılması için kalem sahiplerini, dille ilgili meselelerde fikirlerini özgürce ortaya koymaya çağırır. Nitekim bu beklentisi gerçekleşir ve kısa sürede mektuplardaki görüşlere itirazlar gelmeye başlar.

II. Bu Görüşlere İtirazlar ve Ali Ekrem'in Cevapları

1. Fazlı Necip Bey'e göre Sadelik Nasıl Olmalı?

Ali Ekrem'e ilk itiraz, Fazlı Necip'ten gelir. Fazlı Necip, yine *Cumhuriyet*'te çıkan yazısında terim adlarının Türkçeleştirilemeyeceği hususunda Ali Ekrem'in düşüncelerine katılsa da bunların hangi dilden alınmış olursa olsun artık Türkçeye ait olduklarını dolayısıyla Türkçe kurallara göre yazılmaları gerektiğini savunur:

Memleket asırlarca kapitülasyon belâsı çaktı. Her ecnebi kendi memleketinin kanunlarına tabi idi. Eski ediplerimizin taassubu ile lisanımızdaki arapça farsice kelimeler de bir nevi kapitülasyon ile o lisanın sarf ve nahiv kaidelerine tabi tutuldu. Fakat artık memleket ve lisan bu kapitülasyon esaretinden kurtulmuştur. Millet lisanına istediği gibi tasarruf etmelidir. Lisanı sadeleştirmeğe çalışmak, güçlüklerden kurtarmak demektir. Hal böyle iken başımıza yeni bir güçlük, adeta bir belâ musallat etmeğe kalkıştılar. Ecnebi ismihaslar mensup olduğu lisanın hurufat ve imlâsile yazılmalı imiş... Bu esaret niçin? (Fazlı Necip, 1930, 30 Temmuz, s. 3).

Görüldüğü gibi Fazlı Necip, başka dillerden alınan sözcük ve tamlamaların yazımında o dilin kurallarının işletilebilir olmasını "esaret" sözcüğüyle tanımlar. Dil Encümeni'nin yabancı kelimeleri Türkçenin imlâsına göre yazmak gerektiği şeklinde kamuya yaptığı resmî duyuruya rağmen, bazı yazarların yabancı sözcükleri ait oldukları dilin harfleriyle ve imlâsıyla yazmakta direktmelerini ise sadeleşmenin önündeki en büyük engel olarak görür. Bahsettiği bu kişiler arasında elbette ki Ali Ekrem de vardır.

Fazlı Necip'in ikinci itirazı, Ali Ekrem'in "Resmî lisan ölemez." şeklindeki düşüncelerine yöneliktir. Mektubi Kaleminden yetmiş ve senelerce kâtiplik yapmış biri olarak resmî dili tüm kalıp ifadeleriyle tanıdığını ancak resmî dile ve onun basmakalıp ifadelerine artık gereksinim kalmadığını vurgulayan Fazlı Necip, "Şimdi hükümet milletindir. Ayrı gayrı bir şey yok ki diller ayrılınsın?" sözleriyle Cumhuriyet rejimini bu yöndeki düşüncelerine dayanak yapar. Dolayısıyla Yunus Nadi'nin "Resmî dil vefat etti. Veya ona mahkûm oldu." şeklindeki yargısına katılmış olur.

1.1. Ali Ekrem'in Fazlı Necip Bey'e Cevabı

Ali Ekrem, Fazlı Necip'in düşüncelerini yanlış, eksik ve karışık bulsa da itirazlarını hakaret içermeyen temiz bir dille aktardığı için ona teşekkür eder. Yine de Fazlı Necip'in haklı görünmek için "işine gelen sözleri naklederek" bir tartışmada hiç doğru olmayan bir yol seçtiğini savunur. Özellikle resmî dile ilişkin sözlerinin Fazlı Necip tarafından çarpıtıldığını düşünen Ali Ekrem, bu yöndeki tepkisini "Ben eski teşrifat kelimelerini, tabirlerini kullanmalıyız mı diyorum? Hatta bunun tamamen aksini söylemiyor muyum?" şeklindeki sözlerle dile getirir (Bolayır, 1930, s. 50).

Belli kurallara, şekil ve ibarelere dayanan resmî dilin; devlet işlerinde kişisel üslûbun sebep olacağı sorunları önleyeceğini savunan Ali Ekrem, Fazlı Necip'in Cumhuriyet'i gerekçe göstererek “Şimdi hükümet milletindir. Ayrı gayrı bir şey yok ki diller ayrılınsın?” sözlerine de itiraz eder (ss. 54-55). İngiltere, Almanya, İsviçre gibi sınırsız hürriyete sahip ülkelerin tüm kurumlarında resmî dilin en keskin ifade ve şekilleriyle uygulandığını dolayısıyla resmî dili istibdat ve saltanat gibi özgürlüklerin kısıtlı olduğu yönetim biçimleriyle ilişkilendirmenin büyük bir yanılğı olduğunu vurgular (s. 52).

Verdiği örneklerle resmî dildeki protokol ifadelerinin güncelliğini koruduğunu ve bunların gereksiz sözcük kullanımının önüne geçerek açıklığı ve anlaşılabilirliği sağladığını belirten Ali Ekrem, son olarak Fazlı Necip'in bir tür ölüm raporuna benzettiği “Eski resmî lisan vefat etmiştir. Onu yeniden canlandırmağa çalışmak faidesiz bir zahmettir.” sözlerine yanıt verir (ss. 53-54). Bu ölüm raporunu, onunla aynı görüşteki birkaç kişi dışında hiç kimsenin imzalamayacağını çünkü resmî dilin tüm canlılığıyla yaşadığını savunur.

2. Kâzım Nami Bey, “Terkîp lisanı çoktan öldü.” Diyor.

Ali Ekrem'in *Lisanımız*'a dair görüşlerine ikinci itiraz, Kâzım Nami'den gelir. Ali Ekrem'in yeni yazı dilindeki kullanım hatalarına ilişkin görüşlerine itiraz eden Kâzım Nami; alfabe değişikliğinden sonra yaşanan bu karışıklıkları, imlâ ve gramer meseleleri üzerinden değerlendirir. Bu yazıda dikkati çeken en önemli husus, Kâzım Nami'nin görüşlerini Dil Encümeni'nin aldığı kararlara dayandırması ve dolayısıyla dilin ıslahı meselesinde Encümeni tek karar mercii olarak görmesidir.

2.1. İmlâ

Kâzım Nami, öncelikle Osmanlı Türkçesi alfabesinde hem kalın hem de ince şekilleri bulunan ünsüzlerin durumuna ilişkin görüşlerini belirtir. Latin kökenli yeni Türk harflerinin kabul edilmesiyle bazı ünsüzlerin standartlaştığını dolayısıyla sessiz harflerin incelik ve kalınlık ayırımının ortadan kalktığını ifade eder. Buna göre “kal” ve “kel” sözcüklerinin başındaki harfin incelik ve kalınlık durumunu, /a/ ve /e/ sesleri belirler. Görüldüğü gibi yeni Türk harflerinin fonetik imlâyaya dayandığını vurgulayan Kâzım Nami, kelimelerin seslendirilişteki değerlerini olduğu gibi yansıtan bir yazıdan yanadır. Dil Encümeni'nin Arapça ve Farsça sözcüklerin yazımında da Türkçenin fonetiğini esas aldığını ve “İmlâ Lûgati³¹” adıyla hazırladığı yazım kılavuzunu da bu anlayışla düzenlediğini belirtir. Bu sebeple Ali Ekrem'in eski imlâyı gözeterek “başlıyor” yerine “başlıyor”u, “konulmıyacak” yerine “konulmayacak”ı doğru kabul etmesini, dalgınlık eseri bir hata olarak değerlendirir.

³¹ Dil Encümeni (1928). *İmlâ Lûgati*, İstanbul: Devlet Matbaası.

Kâzım Nami'nin Ali Ekrem'e bir diğer itirazı, yeni harflerin imlâsında temel alınacak telaffuza ilişkindir. Yukarıda değindiğimiz gibi Ali Ekrem, halkın telaffuzundaki yanlışların imlâyâ yerleşme tehlikesi taşıdığını; bu nedenle halkın değil aydınların telâffuzunun esas alınması gerektiğini düşünür. Kâzım Nami ise Ali Ekrem'in "havas" ve "avam" ifadelerini kullanarak yaptığı bu ayrımın Saltanatla birlikte öldüğünü; bu nedenle telaffuzda İstanbul Türkçesinin esas alınması gerektiğini savunur. Bu görüşlerini dayandırdığı Encümen'in de Türkçenin telâffuz ölçütü olarak İstanbul'da doğup büyümüş ve aydın bir çevrede yetişmiş olanların telâffuzunu kabul ettiğini hatırlatır. Türk diliyle uğraşan Ali Ekrem'in, kaynağını Yeni Lisan hareketinden alan bu anlayışı bilmeyişini ise büyük bir eksiklik olarak görür (Duru, 1930, 31 Ağustos, s. 3).

2.2. Gramer

Kâzım Nami, Ali Ekrem'in "Kadıköy", "Galatasaray" gibi özel isimleri tamlama olarak kabul etmesine de itiraz eder. Bunların tamlama olmaktan çıkmış, iki kelimenin birleşmesiyle meydana gelen "isim" olduklarını; bu nedenle bitişik yazılmaları gerektiğini savunur. Ancak, Ali Ekrem bu kelimelerin aslen "Kadıköyü", "Galatasarayı" oldukları halde batılı bir anlayışla sondaki "ü" ve "ı" iyelik eklerinin kaldırılmış olmasını anlatmak istiyorsa meselenin değişeceğini vurgular. Yine de halkın bu yer isimlerini nasıl telaffuz ettiğinin araştırılıp doğrusunu ona göre yazmak gerektiğini savunur. Ayrıca Dil Encümeni'ne üye olan bir arkadaşından "benim, senin, onun" gibi tamlayan halinde bulunan kişi zamirlerinin, zamir değil belirtme sıfatı olduğunu öğrendiğini dolayısıyla "kitabım" denildiğinde "ım" ekinin, "benim" sözcüğünü açıkça belirttiğini savunur. Bununla ilgili başka örnekler de verir ve kapı halkasında "kapı" kelimesinin "halka"yı belirttiğini; "çamağacı", "altınyüzük" gibi bileşik kelimelerde ise "çam" ve "altın" kelimelerinin belirtme görevi üstlendiklerini ifade eder. Dolayısıyla Arapçadaki terkibi izafi³², izafeti lâmiyye³³, izafeti beyaniyye³⁴ gibi yapıları Türkçeye uygulamakla hiçbir fayda sağlanılmadığını, bunların dile hiçbir katkısının olmadığını vurgular.

Görüldüğü gibi "terkip lisanı" başta olmak üzere başka dillerden kural alınmasına karşı olan Kâzım Nami, dildeki gramer kurallarının tamamının Arapça ve Farsçanın dilbilgisi kurallarına benzetilerek yapıldığını ancak yapılması plânlanan Türkçe dilbilgisi kitabıyla bu karmaşanın ortadan kalkacağını savunur. Son olarak Osmanlı Türkçesiyle "asıl Türkçe" arasında büyük farklılıklar

³² Arapça isim tamlaması.

³³ "Geminin direği", "Çorum'un leblebisi" örneklerinde görüldüğü gibi, Türkçedeki belirtili isim tamlamasının bir çeşididir (Çiftçi, 2013, ss. 318-319).

³⁴ "Gümüş yüzük" örneğindeki gibi, belirtenin belirtilenin kaynağını ve neden yapıldığını gösterir. Türkçedeki karşılığı belirtisiz isim tamlamasıdır (Çiftçi, 2013, s. 318).

bulduğunu vurgular ve lisan hakkındaki söz konusu düşünceleri sebebiyle Türkçenin imlâsını ve gramer kurallarını eskisinden daha karışık hale koymakla suçladığı Ali Ekrem'i "bundan kendilerini tahzir etmek cür'etinde bulunabilir miyim?" sözleriyle uyarır (Duru, 1930, 31 Ağustos, s. 3).

2.3. Ali Ekrem'in Kâzım Nami'ye Cevabı

Ali Ekrem, gereksiz bir özgüvenle kendisine hakaret ettiğini düşündüğü Kâzım Nami'nin itirazlarındaki dili oldukça kaba bulur ve onu "eskiden beri müstekreh bir âdet olan tariz ve tahkir yolu"nu seçmekle suçlar (Bolayır, 1930, s. 49). Kendisini "tahzire kalkışan" Kâzım Nami'ye yönelik oldukça uzun bir yazı kaleme alır ve cevaplarıyla onun cahilliğini gözler önüne sereceğini bildirir.

Ali Ekrem, Kâzım Nami'ye öncelikle sadeleştirmenin sınırlarını çizirken kullandığı "asıl Türkçe" ile neyi kastettiğini sorar. Şayet anlatmaya çalıştığı, Türk milletinin İslâmiyet öncesinde kullandığı dilse böyle bir dili konuşmanın, yazmanın daha önemlisi millete kabul ettirmenin imkânsız olduğunu savunur. Konuşma ve yazı dili arasında ayırım gözetmeyen Ali Ekrem, Kâzım Nami'nin konuşma dilini kastederek kullandığı "asıl Türkçe" ifadesini anlamazlıktan gelerek Osmanlıca'nın savunusunu yapar. Ona göre halkın konuşma dili; Türkçenin en temel kurallarını bile içermeyen, Arapça ve Farsçanın etkisi altındaki Osmanlı Türkçesidir. "Öz Türkçe" ya da "asıl Türkçe" şeklinde adlandırılan dil ise "gayrı muayyen ve gayrı malûm" (ss. 56-57) yapısıyla sınırları belirlenmemiş bir dildir. Bu sebeple Arapça, Farsça tamlama ve dilbilgisi kurallarından arındırılarak inşa edilmeye çalışılan "asıl Türkçe" iddiasını bir hayalden ibaret görür.

2.3.1. Gramer

Ali Ekrem'in Kâzım Nami'ye hak verdiği tek konu, tamlama özelliğini yitiren yer adlarından iyelik eklerini kaldırmanın yanlışlığına dairdir. Buna göre "Kadıköyü", "Galatasarayı" gibi sözcüklerden "ü" ve "ı" seslerini çıkarmak, Batılı bir anlayışın ürünüdür. Nitekim asıl Türk halkı, bu sözcüklere "Kadıköy'ü", "Galatasaray'ı" demektedir. Üstelik bunlara durum ekleri geldiğinde araya "n" koruyucu ünsüzü girdiğini hatırlatan Ali Ekrem; Beyoğlu, Galata telaffuzlarına kapılıp "Kadıköy'e gittim", "Galatasaray'dan geliyorum" demek yerine "Kadıköy'üne gittim", "Galatasaray'ından geliyorum" demek gerektiğini savunur.

Ali Ekrem, Arapça isim tamlamalarını ve bunlara bağlı olarak yapılan "izafeti lâmiyye", "izafeti beyaniyye" gibi yapıları, Türkçeye uyarlanmanın yanlış olduğunu savunan Kâzım Nami'nin böyle büyük bir iddiada bulunmasını hayretle karşılar ve şaşkınlığını "Ooo, bu ne iddia, ne tasavvurlara sığmaz hatadır!" sözleriyle dile getirir (Bolayır, 1930, s. 63). Araplardan gelen her şeyi reddeden

Kâzım Nami'nin durumunu Arapçadaki "hâlif tu'ref"³⁵ sözüyle açıklar ve onu muhalefet ederek kendini göstermeye çalışmakla suçlar.

Kâzım Nami, Dil Encümeni üyesi olan bir arkadaşından "benim, senin, onun" gibi tamlayan durumunda bulunan kişi zamirlerinin, zamir değil belirtme sıfatı olduğunu öğrendiğine dair sözlerini ise inandırıcı bulmaz. Dil Encümeni'ne de üye olan bir kişinin böyle bir şeyi söylemeyeceğini savunan Ali Ekrem, "kalemin ucu", "kitabın rengi", "bahçenin güzelliği" gibi belirtili isim tamlamalarının, belirtme anlamından ziyade aidiyet anlamı taşıdıklarını belirtir. Çünkü belirtme; "küçük çocuk", "sevimli yazı" örneklerinde görüldüğü gibi bir şeyin durumunu, nicelik ya da niteliğini anlatır. "Altın yüzük", "çam ağacı" gibi durum ve tür bildiren az sayıdaki isim tamlamalarından "belirtme" anlamı çıkarmak mümkün olsa da kişi zamirlerinin dahil oldukları sözcüklerde "belirtme" anlamı bulmanın ve bunları "belirtme sıfatı" olarak nitelemenin oldukça yanlış olduğunu savunur (s. 64).

2.3.2. İmlâ

Ali Ekrem, yeni harflerden aldığı güçle dilin imlâsını sese dayandıran Kâzım Nami'ye hiçbir dilin imlâsının sadece sese dayanmayacağını belirterek itiraz eder. Bu görüşünü, yeni harflerde bile konuşulduğu gibi yazılmadığını, verdiği örneklerle kanıtlamaya çalışır. Arapça ve Farsça kelimelerin uzun hecelerinin konuşma dilinde uzun uzun telâffuz edildiği halde bunların yazıda med işaretiyle belirtilmeyişinin ya da "feragat, seyahat" gibi kelimelerin son heceleri kalın harekeyle telaffuz edilmediği halde imlâda "gat", "at" şeklinde gösterilmesinin gerekçesini sorar. Ancak, kendisini dalgınlıkla suçlayan Kâzım Nami'nin ilim ve fen denizlerine dalıp durduğu için zihninin yorgun düştüğünü ve bu yorgunlukla sorulara cevap veremeyeceğini vurgular (Bolayır, 1930, s. 59).

Dil Encümeni'nin telâffuz ölçütü olarak İstanbul Türkçesini esas aldığını ve bu anlayışın kaynağının Yeni Lisan hareketine dayandığını vurgulayan Kâzım Nami'nin, kendisini "Ömer Seyfettin'in bu gazasın"dan habersiz olmakla suçlaması karşısında her şeyden haberdar olduğunu hatta inadına "Lisanı Osmanî"³⁶ adıyla manzum bir risale yayımlayarak Yeni Lisancıların başlarına yıldırımlar yağdırdığını belirtir³⁷:

³⁵ "Muhalefet et meşhur olursun."

³⁶ (Bolayır), Ali Ekrem (1332). *Lisân-ı Osmânî*. İstanbul: Zarafet Matb.

³⁷ Ali Ekrem henüz 1916'da, gittikçe yayılan sadeleşme yönelimine karşı Osmanlı Türkçesinden yana oluşunu *Lisan-ı Osmanî* adlı manzumesiyle ortaya koymuştu. Manzumenin "Seninle ey müterennim lisân-ı Osmanî, / Seninle ben yazarım en bülenđ efkâr" şeklindeki ilk iki dizesi, Agâh Sırrı Levend'e göre Ali Ekrem'in, yıkılan "Lisân-ı Osmanî" için söylediği son ağıttır (1960, s. 375). Ali Ekrem'in sadeleştirme çalışmalarının yanı sıra yeni Türk harflerine de karşı olduğu, İkinci Meşrutiyet döneminde Maarif Nezareti tarafından kurulan "Tedkikat-ı lisanıyye hey'eti"nin Sarf

E, söyleyiniz bakalım, Ömer Seyfettin gaza bayrağını açtı da o rayeti lisan ve edebın sayei iclâline kimler toplandı? Memleketin bütün edipleri, şairleri, muharrirleri, mütefekkirleri mi? Yoksa onunla hem fikir olan bir kaç zat, mı? Ömer Seyfettin'in gazası ha! Olur şey değil. Fazileti ahlâkiyesini pek takdir etmekle beraber ilim ve irfanının pek küçük derecesini de bildiğim o zavallı genç bugün berhayat olsaydı Kâzım Nami beyin çıkıp ta kendisine sahipgaza unvanını vermiş olmasından haya ederdi! (Bolayır, 1930, s. 62).

Görüldüğü gibi Ali Ekrem, çok yakından tanıdığı ve birlikte Tetkikat-ı Lisanıye Encümeni'nde çalıştığı Ömer Seyfettin'in bir savaş bayrağı açtığını iddia etmenin oldukça gülünç olduğunu düşünür. Ayrıca Ömer Seyfettin'in açtığı dil ve edebiyat bayrağının ulu gölgesine edebiyatçıların, şairlerin, yazarların değil onunla aynı fikirde olan az sayıdaki birkaç kişinin toplandığını savunur (s. 62).

Ali Ekrem'e göre bir milletin dilinin kaderi, Encümen'e mensup beş on kişinin eline bırakılmamalıdır. Çünkü bir heyet ne kadar saygın olursa olsun, bir millete hükmedemez (s. 60). Bu sebeple Kâzım Nami'nin imlâ hususunda Dil Encümeni'nin kararlarına dayanarak görüş belirtmesini ve bu kararları, değişmez gerçekler olarak kabul etmesini doğru bulmaz. Dilin edebiyatçıları, yazarları, gramerciler gibi aydınların elinde şekillendiğini dolayısıyla yeni imlânın Encümen kararları kadar dildeki yetkinlikleri herkesçe kabul görmüş kişilerin görüşlerine de bağlı olduğunu hatırlatır (s. 59).

Lisan hakkındaki düşüncelerinden dolayı kendisini, Türkçenin imlâsını ve gramer kurallarını eskisinden daha karışık bir hale koymakla suçlayan Kâzım Nami'nin "bundan kendilerini tahzir etmek cür'etinde bulunabilir miyim?" sözlerini "tecavüzün son haddine çıkmak" (s. 66) şeklinde nitelendiren Ali Ekrem, tüm çabasının sadelik adına zayıflatılan edebiyat dilini korumak olduğunu vurgular ve alaylı bir dille eleştirdiği Kâzım Nami'nin bu "zehir gibi cevabı" sonuna kadar hakkettiğini belirterek sözlerini sonlandırır.

ve İmla encümeni başkanlığı yaptığı sırada, encümenin daha ilk toplantısında "Yeni harfler ve şekiller kabul etmemek" gerektiği yönünde aldığı karardan (387) da okunur. Ayrıca Akşam gazetesinin 28 Mart 1926'da *Lâtin harflerini kabul etmeli mi, etmemeli mi* başlığı altında açtığı soruşturmaya Latin alfabesi aleyhinde yanıt vermiştir. Ankete cevap verenlerden Ali Canib, Muallim Cevdet, İbrahim Alâeddin, Necib Asım, Avram Ga-lanti, Hüseyin Suad, Halil Nimetullah, Veled Çelebi, İbrahim Necmi, Halid Ziya, Gombotes Zoltan (Macar profesör) Lâtin harflerinin kabulünü istemezler. İsteyenler ise yalnızca Refet Avni, Abdullah Cevdet, Mustafa Hamit'dir. Mustafa Şekib ise kesin bir yargıya varmamıştır (396). Bu konuyla ilgili ayrıca bk. Kolcu-Yavaş, 2009, ss. 163-192 ve Şenderin, 2016, ss. 254-269.

3. Mustafa Nermi Bey diyor ki: “Öz ve ulu yol tutulmuştur!”

Ali Ekrem’in *Cumhuriyet*’te yayımlanan altı mektubuna itiraz edenlerden biri de *Genç Kalemler* kadrosundan Mustafa Nermi’dir. O sıralarda Dresden’de bulunan, 1 ve 10 Ağustos 1930’da olmak üzere iki ayrı mektup aracılığıyla Ali Ekrem’e cevap veren M. Nermi, “Öz ve ulu yol tutulmuştur!” başlıklı ilk mektubunda ideolojik bir anlayışla baktığı dil hakkındaki görüşlerini aktarır. Mektup içerik bakımından, yıllarca yabancı dillerin etkisi altında kalan Türkçenin zenginliğini başka milletlerden alınan sözlerle ölçmenin büyük bir yanılğı olduğunu; dillerin yalnızca kendi öğeleri ile zenginleşebileceğini savunur.

Çalışmanın başında da belirttiğimiz gibi Yeni Lisan hareketiyle birlikte dilin milletin temsilî ifadesine dönüşmesi, M. Nermi’nin görüşlerine de yansır. Türkçeye ait olmayan ve onun yapısına uymayan her öğeyi tehdit olarak görmek, dili milletle özdeşleştiren anlayışın gereğidir. Nitekim M. Nermi’nin “İlk duygularımı bu dilde buldum. Acımak, sevmek, sevinmek, hulâsa insanı büyük yurt kardeşliği içinde eriten cemiyet kıymetleri, bana, bu dille fısıldadı. Ben ‘Türk’e varan yolu onda buldum.” şeklindeki sözleri, Türkçe sayesinde Türklüğünün bilince vardığını dolayısıyla ana dilinin millî kimlik inşasındaki etkin rolünü anlatır (M. Nermi, 1930, 1 Ağustos, s. 4). Terkipler sebebiyle her cümlesinden sonra “Amin” dedirten ifadelerin Türklük bilincinin idrakiyle birlikte yerlerini billûr gibi saf bir dile bıraktığına değinen M. Nermi, edebiyatın ne terkip kimyagerliği ne de söz oyunu olduğunu dolayısıyla ömrünü tamamlamış bir edebiyat dönemini ve zevkini kurtarmaya çalışmanın anlamsızlığını vurgular.

M. Nermi’nin 10 Ağustos 1930 tarihli *Cumhuriyet* gazetesinde yayımlanan ikinci mektubunun biçimsel anlamda en dikkat çeken yönü ise “Öyle diyorlar” şeklinde tekrarlanan söz öbekleridir. Bunun ardından gelen satırların Ali Ekrem’e ait oluşu, Mustafa Nermi’nin öznesi “onlar” olan bu eylemle doğrudan Ali Ekrem’i hedef aldığını gösterir. Dolayısıyla M. Nermi, bu yazısında da Ali Ekrem’in adını anmadan onun düşüncelerine itiraz etme yolunu seçer. İlk, II. Meşrutiyet’in ilânından sonra değişen dil ve edebiyat anlayışının Türkçeyi temelinden sarstığını söyleyerek isim vermeden Yeni Lisancıları eleştiren Ali Ekrem’in bu süreci, “Meşrutiyet’in azgınlıkları” şeklinde nitelendirmesine tepki gösterir ve Ali Ekrem’in “cehlin sehl olmayan mertebesi”ne çıkmakla suçladığı Yeni Lisancılar arasında olmaktan gurur duyduğunu vurgular. Eski dili hem zor hem de zevksiz bulan M. Nermi, Türk’ün kendi benliğini anladığı böyle bir zamanda, “o hiç bir şeye yaramayan eski dilin millî bir bayrak gibi kullanılamayacağı”nı savunur. Tüm çabasının, sadelik adına zayıflatılan edebiyat dilini korumak olduğunu vurgulayan Ali Ekrem’e ise “Biz ‘Ferhenkler’ denizine olta salan şairlerden, dil cambazlarından hoşlanmıyoruz artık.” sözleriyle yanıt verir (M. Nermi, 1930, 10 Ağustos, s. 4). Bugünkü neslin doğru ve sağlam bir zevkle temiz ve kuvvetli bir edebiyat dili oluşturduğunu ifade ettikten sonra, eski edebiyatın terkip hünerlerini

edebî dilin zenginliği olarak gören Ali Ekrem'i eski dilin zevksizliğini anlayamayan ediplerden biri olmakla suçlar.

Yeni nesir dilinin anlatım gücünün çok daha zengin bir hayal dünyasına sahip olduğunu ve artık sağlam Türkçe zevkinin hüküm sürdüğü bu dönemde Türkçeyi zevki bozuk bir edebiyat devrinin arşını ile ölçmenin büyük bir hata olduğunu savunan M. Nermi, ilk mektubunda olduğu gibi görüşlerini, Türkçülük ideolojisi üzerinden savunur ve dünyadaki her inkılâbın, dili az çok etkilediğini söyleyerek Cumhuriyet döneminde devletin dile müdahale etme sebebini gerekçelendirir. Bu sözler aynı zamanda Ali Ekrem'in, dilin doğal seyri içinde değişip sadeleşmesi gerektiğini savunan görüşlerine de birer yanıtıdır.

3.1. Ali Ekrem'in M. Nermi'ye Cevabı

Ali Ekrem, “ta Dresden'den yetişerek lisan bahsine karış”an M. Nermi'nin Ziya Gökalp ve Ömer Seyfettinle birlikte Yeni Lisan hareketinin inşasında üstün çabalar gösteren biri olduğunu bilmediğini, “Affedersiniz, meşahîri meçhuleden olduğunuza vakıf değildim!” şeklindeki alaylı sözlerle dile getirir (Bolayır, 1930, s. 69). Buna rağmen kendisini fazla önemseydiğini düşündüğü M. Nermi'ye doğrudan rahatsız edici bir ifadeye bulunmadığı halde onun, iki ayrı mektup aracılığıyla kendisini “taciz” edişini ise kalem kavgacısı oluşuna bağlar. Bu girişin ardından M. Nermi'nin yukarıda ayrıntılarıyla değindiğimiz iki mektubundan birincisini, dille ilgili görüşlerini özetleyen bir makale olarak gördüğünü ve bu nedenle “diyorlar ki nakaratıyla uzayıp giden” ikinci mektuba cevap vereceğini belirtir.

Ali Ekrem'in ikinci mektuba dair ilk itirazı, M. Nermi'nin “Dilimizde, bir zamanlar, hüküm süren kabalığa karşı tüyleri ürperen, ondan tiksinenler...” (s. 69) şeklindeki sözlerine yöneliktir. O, ticaretle meşgul olduğu söylenen birinin eski neslin büyük ediplerinin kullandıkları dili kaba olarak nitelendirmesini gülünç bulur. Ona göre bu sözleriyle haddini aşan M. Nermi, saf ve temiz olduğunu iddia ettiği ana diline rağmen bugünün bilinmeyen ünlülerindedir; yarın ise mutlaka unutulacaktır. Buna karşın kaba olmakla suçladığı eski sanatçılar, o ölümsüz dilleriyle bugünkü edebiyata hâkim oldukları gibi yarın da edebiyat tarihinde yaşamaya devam edeceklerdir.

Ali Ekrem, M. Nermi'nin “Biz ferhenkler denizine olta salan şairlerden, dil canbazlarından hoşlanmıyoruz.” (s. 73) şeklindeki sözlerle eski edebiyatçıları ve şairleri sanatlı söyleyişlerinden ötürü sözlük denizinde sözcük avlayan balıkçılara benzetmesine de oldukça öfkelenir. Bu sözlere verdiği “Aman ne nezaheti lisanıdır bu, ne kuvvetli lisanı tarizdir! Eski edipler, şairler balıkçı, canbaz makulesi insanlar oluvermişler. Bunu Nermi bey o kadar da beliğ ve talik bir lisanla ifade ediyor ki doğruluğuna inanmıyacak hamal camal yoktur!” şeklindeki yanıt ise oldukça ironiktir (Bolayır, 1930, s. 73).

Yeni dil anlayışıyla yazılan mensur metinleri oldukça zayıf ve cansız bulan Ali Ekrem, dillerin yalnız öz varlıkları içinde zenginleşebileceğini savunan M. Nermin'in bu düşüncesine de karşı çıkar. "Öz varlık", "halis Türkçe", "temiz dil" gibi basit sözlerle unutulmuş ya da ölmüş bazı özel ve yöresel duyguların ya da âdetlerin dilini şimdikiye taşımayı (s. 72) ölüyü diriltmeye benzetir ve bu öz yapılı dilin, asla bir medeniyet dili olamayacağını savunur. Ona göre Osmanlı Türkçesine medeniyet dili özelliği kazandıran en önemli etmen; Arapça, Farsça kelimeler ve o kelimelerin dayandığı kurallardır. Ancak, sadeleştirme adı altında Yeni Lisan taraftarlarınınca sınırlandırılmalarına maruz kalan dil, gerçek gücünün ve olgunluğunun tamamına yakını kaybetme tehlikesiyle karşı karşıyadır (s. 77).

M. Nermin'in soyut iddialar ve boş inatlaşmalar ile başlayan makalesini aynı şekilde bitirdiğini belirten ve dile dair hiçbir görüşünü sağlam bulmayan Ali Ekrem, cesaretin iyi bir şey olmadığını hatırlatıp kendisine gözdağı veren M. Nermin'in tavrıyla, Kâzım Nami'nin "tahzir" etmesi arasında hiçbir farkın bulunmadığını belirtir (s. 78). Görüşlerini belirtirken mantık diliyle kazanamayacaklarını bildikleri için tehdit dilini seçtiklerini, ancak ne olursa olsun doğru bildiği şeyleri korkusuzca savunmaya devam edeceğini vurgular.

4. Ahmet Cevat'ın Ali Ekrem'e İtirazı

4.1. "Lisanımız Hakkında"

Muhit'in Şubat 1931 tarihli 28. sayısında *Lisanımız*'a yönelik genel bir eleştiri yapan Ahmet Cevat, risaleyi okurken her an değişen etkiler altında kaldığını vurgular. Dile dair sağlam bir düşüncenin anlaşılır izahını kabul ederken, iki satır sonra bu düşüncenin kanıtı için sunulan örnek karşısında hayretler içinde kalmakta; biraz daha aşağıya indikçe karşılaştığı bir tanımın sınırlarını, meseleyi ya kapsamayacak derecede dar ya da aşacak derecede geniş bulmaktadır. Ali Ekrem'in birbiriyle çelişen, "eğri büğrü" düşünceleri sebebiyle karanlıklar içinde kaldığını belirten Ahmet Cevat, yaşadığı bu durumu "Diyebilirim ki bu risale kadar zıtları içinde cem' eden bir kitap daha okumuş değilim." sözleriyle ifade eder (Emre, 1931a, s. 17).

Bu genel değerlendirmelerin ardından eleştirel görüşlerini iki ana temel üzerine inşa eder. Bunların ilki eşanlamlı sözcüklere, diğeri edebiyat diline ilişkindir.

Ahmet Cevat, aynı anlama gelen çeşitli sözcüklerden birini ve tercihen Türkçe olanı kabul edip diğerlerini dilden atmanın büyük bir hata olduğunu savunan Ali Ekrem'in eşanlamlı sözcüklerle ilgili bu düşüncesine itiraz eder. Eski edebiyatçıların, eski sözlerin her birinde ayrı kıymetler bulduklarını ve bu kıymet ölçüsünde çeşitli tamlamalar oluşturduklarını kabul etmekle birlikte artık bunlar arasındaki nüansları anlayacak ve her birinden ayrı ayrı zevk alacak bir düzineden fazla Türk olmadığını hatırlatır. Ayrıca dilin tarihî gelişiminden söz ederken öznal bir tutumla o gelişimi, yirmi beş yıl önceki bir noktada durdurmaya hatta

geriletmeye çalıştığını iddia ettiği Ali Ekrem'in yirmi beş yıl öncesinin edebiyat dilini asıl dil olarak kabul etmesini, tezinin en zayıf noktası olarak görür. Dolayısıyla ikinci ve en önemli itirazı, ediplerin kişisel dillerini ve üsluplarını, dilin genel ifade sistemi olarak kabul etmelerine yöneliktir (ss. 17-18).

4.2. Ali Ekrem'in Ahmet Cevat'a Cevabı: "Küçük Bir Tenkit"e Küçük Bir Cevap

Ali Ekrem, Ahmet Cevat'ın eleştirilerine 12 Şubat 1931 tarihli *Resimli Uyanış* (*Servet-i Fünûn*) dergisinde cevap verir. Kendisini, öznel bir tutum sergileyerek dilin tarihî gelişimini yirmi beş yıl öncede durdurmaya hatta geriletmeye çalışmakla suçlayan Ahmet Cevat'a "Bunları benim eserimin hangi sözlerinden çıkardınız Cavat Beyefendi? Ben lisanımız risalesinde ne zıtları cemettim, ne cüz'ü küllün yerine ikamede ısrar gösterdim, ne de tekamülü tersine çevirmeğe çalıştım." sözleriyle yanıt verir (Bolayır, 1931, s. 163). Kamuoyunda yanlış bir algı oluşturmaya çalışmakla suçladığı Ahmet Cevat'ın, kendi bakış açısı içinde kalarak sözlerinden yanlış anlamlar çıkardığını hatta yanlış anlama gayreti içinde olduğunu iddia eder. Düşüncelerini yanlış, karışık ve eksik anlayan Ahmet Cevat'ın risaleye yönelik itirazlarını genelleyici bir tutumla aktarmasını ise kamuoyunun onayını kazanma çabası olarak nitelendirir.

"Eskiden beri"³⁸ tanıdığı ve her zaman hürmetle andığı Ahmet Cevat'tan böyle bir davranış beklemediğinin altını çizen Ali Ekrem, her cümlesinde karalama barındıran bu yazının eleştiri değil "isnatname" niteliği taşıdığını savunur. Bu sebeple Ahmet Cevat'ı, *Lisanımız* risalesini tarafsızca baştan aşağı yeniden okumaya ve hiçbir esaslı noktasını ihmal etmemek koşuluyla değerlendirdikten sonra söylediği sözleri olduğu gibi alarak her birini ilmî, mantıkî temelde red ve inkâr etmeye çağırır (s. 163).

4.3. Yine "Lisanımız"a Dair

Ahmet Cevat *Lisanımız*'a dair yazdığı eleştiri yazısının "tenkid" niteliği taşımadığını iddia eden Ali Ekrem'in yeni bir cevap talebini "emir" telakki eder ve bu doğrultuda ikinci bir yazı kaleme alır. Bu yazıda Ali Ekrem'in dilin gelişimini durdurmaya hatta geriletmeye çalıştığına dair vardığı yargının gerekçesini açıklar. En büyük dayanağı, dilin tarihi gelişimini kronolojik olarak özetleyen Ali Ekrem'in olgunluk dönemini "Şinasi mektebi" ile başlatıp "Tevfik Fikret-Halit Ziya mektebi"yle bitirmesi ve sonraki süreci gerileme ve yozlaşma olarak nitelendirmesidir. Ahmet Cevat, son olarak "Bu risale kadar zıtları içinde cem' eden bir kitap daha okumuş değilim." sözünün gerekçesini açıklar. Ona göre dilin olgunluk evresini yirmi otuz yıl önceki dil olarak kabul etmek, ediplerin ve

³⁸ Ali Ekrem, İkinci Meşrutiyet döneminde Maarif Nezareti tarafından kurulan Tedkikât-ı Lisaniye heyetinde başkanlık yaptığı sırada Ahmet Cevat da üyeler arasındadır (Levend, 1960, s. 387).

milletin onaylayacağı bir değişime önem vermek ve sonra kimsenin kabul etmediği ve kullanmadığı sözlere ve ifadelere dönmeye çalışmak, zıtları birleştirmekten başka bir şey değildir (Emre, 1931b, s. 75). Dolayısıyla Ahmet Cevat, şahsına olan saygısını vurguladığı Ali Ekrem'in karşıtları topladığını savunmaya devam eder ancak yeni emirlerine hazır olduğunu belirterek sözlerini noktalar.

4.4. Ali Ekrem'in Ahmet Cevat'a İkinci Cevabı

Ali Ekrem, Ahmet Cevat'ın ikinci yazısı üzerine 12 Mart 1931 tarihli *Resimli Uyanış (Servet-i Fünûn)* dergisinde "Lisanımız" başlığını taşıyan uzun bir yazı kaleme alır ve bu yazısında da Ahmet Cevat'ın kendi bakış açısının sınırları içinde kalarak eleştirilerini dile getirdiği iddiasını sürdürür. Ona göre sözlerinin bir kısmını alıp bazılarını almamak koşuluyla değerlendirmeler yapan Ahmet Cevat, *Lisanımız*'ın "Lahika" kısmına bakmadan, risalenin içeriğinden de sadece iki sütun yazı naklederek bütün eseri çürütmeye çalışmaktadır. Dolayısıyla Ali Ekrem için bu yazı, gerçek bir eleştirinin oldukça uzağındadır.

Ali Ekrem, sadeleştirmenin gerekli olduğunu savunmakla birlikte Şinasi ile *Servet-i Fünûn* dilini en mükemmel anlam aracı olarak kabul edişini "zıtları cem etmek" şeklinde nitelendiren Ahmet Cevat'a sadeleştirmeyi, konuşma dili açısından; "Şinasi-Servetifünun" dilini ise edebiyat dili açısından gerekli bulduğunu vurgular. *Servet-i Fünûn*'dan sonra edebiyat dilinde herhangi bir ilerleme yaşanmadığını ısrarla savunan Ali Ekrem, kimsenin kabul etmediği ve kullanmadığı söz ve ifadelerle dönmeye kalkışmanın büyük bir hata olduğunu savunur. Bu düşüncesini, Halil Nihad'ın eski Türkçeden ya da diğer Türk lehçelerinden alınan garip ve tuhaf sözcükleri büyük bir ustalıklı sıraya dizdiğini belirttiği "Ağaç Kasidesi"³⁹ şiiriyle temellendirmeye çalışır. Yeni ya da millî denilen Türkçeyle yazılmış güzel eserlerin yok denecek kadar az olduğunu düşünen Ali Ekrem, *Lisanımız* risalesinde değindiği gibi bu yazısında da Şinasi-Servetifünun mekteplerine mensup kişilerin eserlerinin liselerde okutulmasını bir zorunluluk olarak görür. Ona göre Namık Kemal, Abdülhak Hâmit, Tevfik Fikret, Cenap Şahabettin gibi "dahilerin" eserleri dururken edebî geçmişimizle olan bağı koparıp son beş altı senede verilen eserleri okutmakla yetinmek, son derece yanlıştır (Bolayır, 1931, ss. 230-231).

Lisanımız risalesinde zıtları birleştirmedeğini ve dilin gelişimini tersine çevirmek gibi bir amacının olmadığını bu yazısıyla açık açık kanıtladığını düşünen Ali Ekrem, Ahmet Cevat'tan somut gerekçelerin bulunduğu yeni bir karşılık

³⁹ Halil Nihat Boztepe (1880-1949) hiciv türündeki bu şiirinde "asker" yerine "sü", "nefer" yerine "er", "paşa" yerine "general" "muallim" yerine "öğretmen", "dünya" yerine "acun"... gibi sözcüklerle ulusal dil adı altında hem âlimin hem de cahilin anlamadığı bir dil üretildiğini savunarak dil inkılâbını esprili bir şekilde eleştirir (Boztepe, 1931).

beklediğini söyleyerek sözlerini sonlandırır. Ancak, Ahmet Cevat bu isteğe yanıt vermez ve *Lisanımız* risalesi etrafındaki tartışma süreci böylelikle son bulur.

Sonuç

1928'de yeni Türk harflerinin kabulüyle başlayan ve Türkçenin yabancı diller karşısında kendi bağımsızlığını kazanması adına sadeleştirme faaliyetleriyle sürdürülen çalışmalar, otuzlu yıllarda dil eksenli pek çok tartışmayı da beraberinde getirir. Söz konusu sürecin altı yüz yıllık bir imparatorluğun diline yönelik büyük olumsuzlamalar barındırması elbette ki fikir ayrılıklarına sebep olur ve Osmanlıca'yı savunan ediplerle millî Türkçeden yana olan aydınlar, bu süreçte karşı karşıya gelir. Bu karşılaşmalardan biri de Ali Ekrem'in *Lisanımız* risalesi etrafında yaşanmıştır.

Tartışmayı başlatan, Yunus Nadi'nin 30 Haziran 1930'da *Cumhuriyet*'te çıkan "Dilimizin sadeleşmesi hakkında" başlıklı yazısıdır. Yunus Nadi'nin resmi dilin öldüğünü iddia ettiği yazısını Ali Ekrem'e yönelttiği "sadeleşme nasıl olmalıdır" sorusuyla bitirmesi, Ali Ekrem'in cevap niteliğinde altı mektup kaleme almasına zemin hazırlar. Bu mektuplardaki görüşlere sırasıyla Fazlı Necip, Kâzım Nami ve Mustafa Nermi itiraz ederler. Ali Ekrem, *Cumhuriyet*'te yayımlanan altı mektubunu hakaret içerdiğini düşündüğü söz konusu itirazlara verdiği cevaplarla birlikte *Lisanımız* adıyla risale olarak yayımlar. Risaleye yönelik ilk itiraz dolaylı yoldan Aka Gündüz'den gelirken Ahmet Cevat, *Muhit* dergisinde doğrudan Ali Ekrem'in görüşlerine itiraz eden yazılar kaleme alır. Ahmet Cevat'ın Ali Ekremle eskiden beri tanışıyor oluşlarından ötürü nispeten daha yumuşak seyreden bu tartışma evresinin ardından Ali Ekrem'in *Les Nouvelles Littéraires* gazetesinde dil ve edebiyatın durumuna ilişkin kaleme aldığı Fransızca makalesi yayımlanır. *Lisanımız* risalesinde ele aldığı düşüncelerin özeti mahiyetindeki makale, *Servet-i Fünun*'da Türkçeye çevrilerek yayımlanır. Bu gelişmeye oldukça öfkelenen Falih Rıfkı, Ali Ekrem'i sert bir dille eleştirir ve *Lisanımız* risalesi etrafındaki tartışma, 20 Mart 1931'de *Milliyet*'te çıkan "Bir Profesör" başlıklı bu yazıyla sonlanır.

Ali Ekrem, *Lisanımız* risalesinde Türkçeye mal olmayan her kelime, her tamlama kuralısızdır diye düşünmenin ve dildeki yabancı öğeleri terk edip yerlerine anlamını halkın da bilmediği sözcükler kullanmanın millî birliği bozacak bir girişim olduğunu savunur. Bu görüşleriyle "ütopistlerin özleştirmeciliği"ne kısaca tasfiyecilere karşı çıkar. Risaleye itirazlarla başlayan tartışma sürecinde ise lisanı halkın günlük diline indirgemeye çalışan anlayışla ancak halk edebiyatı yapılabileceğinin öne sürer. Dolayısıyla Arapça, Farsça sözcüklerin ve tamlamaların, imlâ ve gramer kurallarının korunduğu bir edebiyat dilinden yana olduğunu vurgular. Bu tavırla yabancı kökenli olsa da yerleşmiş sözcükleri Türkçe kabul etmekle birlikte dilbilgisi temelinde Türkçe kuralların hakimiyetini savunan "Batılı Türkçülerin Türkçeleştirmeciliği"ne yani ılımlı sadeleştirmececilere cephe

alır. Gerek edebî eserlerde gerekse resmî yazışmalarda aydın-halk ayrımını sözcük ve kural bazında ısrarla savunan Ali Ekrem, bu tavrıyla dilde değişim istemeyen “yaşlı nesillerin osmanlıcılığı”nın sözcülüğünü üstlenir gibidir. Dayanağı ise yüzyılların meydana getirmiş olduğu geçmişle olan bağların kopacağı yönündeki endişelerdir.

Haziran 1930-Mart 1931 tarihleri arasında yaşanan bu tartışma, kısa süreli ve dar kadrolu olmakla birlikte otuzlu yıllarda köklü bir dönüşüme tabi tutulan Türkçe kapsamında taşıdığı öneme binaen literatürde yerini almalıdır.

Kaynakça

- [Abaloğlu], Yunus Nadi. (1930, 29 Haziran). Darülfünun. *Cumhuriyet*, S. 2206, s. 1.
- [Abaloğlu], Yunus Nadi. (1930, 30 Haziran). Dilimizin Sadeleşmesi Hakkında. *Cumhuriyet*, S. 2207, s. 1.
- Aka Gündüz. (1930, 30 Teşrin-i Sâni). Söz Gelişi. *Cumhuriyet*, S. 2359, s. 3.
- Akalın, Ş. H. (2004). Atatürk'ün Dil Politikası. *BAL-TAM Türklük Bilgisi*, (1), 28-32.
- Andı, F. (2000). Devrin Edebiyatçılarının Mektupları Işığında Ali Ekrem'in Şiirimiz Makalesi ve Neticeleri. *Edebiyat Araştırmaları I*, 145-174.
- [Atay], Falih Rıfkı. (1931, 20 Mart). Bir Profesör. *Milliyet*, S. 1834, s. 1.
- [Bolayır], Ali Ekrem. (1332). *Lisân-ı Osmânî*. İstanbul: Zarafet Matbaası.
- [Bolayır], Ali Ekrem. (1930, 3 Temmuz). Sadeleştirmek Niçin Lâzımdır, Nasıl Yapılır?. *Cumhuriyet*, S. 2210, ss. 1/4.
- [Bolayır], Ali Ekrem. (1930, 7 Temmuz). Lisan.. Sadeliğe Doğru Nasıl Gidecek?. *Cumhuriyet*, S. 2214, ss. 1-4.
- [Bolayır], Ali Ekrem. (1930, 11 Temmuz). Lisanımız-Kaide ve Şive Hatalarına Dair. *Cumhuriyet*, S. 2218, ss. 1-3.
- [Bolayır], Ali Ekrem. (1930, 15 Temmuz). Lisanda Sadelik!. *Cumhuriyet*, S. 2222, s. 3.
- [Bolayır], Ali Ekrem. (1930, 20 Temmuz). Lisanda Sadelik. *Cumhuriyet*, S. 2227, s. 4.
- [Bolayır], Ali Ekrem. (1930, 27 Temmuz). Lisanı Sadeleştirmek Mes'elesi. *Cumhuriyet*, S. 2234, s. 4.
- [Bolayır], Ali Ekrem. (1930). *Lisanımız*. İstanbul: Cumhuriyet Matbaası.
- [Bolayır], Ali Ekrem. (1931, 31 Janvier). L'état Actuel de la Littérature en Turquie. *Les Nouvelles Littéraires*, N. 433, s. 6.
- [Bolayır], Ali Ekrem. (1931, 12 Şubat). 'Küçük Bir Tenkit'e Küçük Bir Cevap. *Resimli Uyanış Servet-i Fünûn*, 69-5(1800-1115), 163-176.
- [Bolayır], Ali Ekrem. (1931, 19 Şubat). Türk Edebiyatının Bugünkü Vaziyeti. *Resimli Uyanış Servet-i Fünun*, 69-5(1801-1116), 182-183.
- [Bolayır], Ali Ekrem. (1931, 12 Mart). Lisanımız. *Resimli Uyanış Servet-i Fünûn*, 69-5(1804-1119), 230-231.
- [Bolayır], Ali Ekrem. (1996). *Ali Ekrem Bolayır'dan Suut Kemal Yetkin'e Mektuplar*. M. Kayahan Ozgul (Yay. Haz.). İstanbul: Oğlak Yayınları.
- [Boztepe], Halil Nihat. (1931). *Ağaç Kasidesi*. İstanbul: Cumhuriyet Matbaası.

- Bulut, M. (2014). Atatürk'ün Türkçeye Yönelik Özleştirme/Sadeleştirme Çalışmaları ve Bu Bağlamda Yaşanan Dil Tartışmaları Üzerine Bir Değerlendirme. *Turkish Studies*, 9(11), 131-147.
- Çiftçi, M. F. (2013). Arap Dilinde İzfâfet Kavramı, Çeşitleri ve Türk Dilindeki Karşılığı (Bir Mukâyeseli Gramer Çalışması Denemesi). *Turkish Studies*, 8(12), 311-322.
- Dil Encümeni. (1928). *İmlâ Lûgatı*. İstanbul: Devlet Matbaası.
- [Duru], Kâzım Nami. (1930, 31 Temmuz). Terkip Lisanı Çoktan Öldü. *Cumhuriyet*, S. 2238, s. 3.
- [Emre], Ahmet Cevat. (1931a). 'Lisanımız' Hakkında. *Muhit*, (28), 17-18.
- [Emre], Ahmet Cevat. (1931b). Yine 'Lisanımız' a Dair. *Muhit*, (29). 16/75.
- Fazlı Necip. (1930, 30 Temmuz). Türkçe Nasıl Islah Edilir?. *Cumhuriyet*, S. 2237, s. 3.
- Karahan, L. (2013). Türk Gramerciliğinin Bir Eleştirisi: 'Gramerimiz İçin'. *Turkish Studies*, 8(9), 71-79.
- Karakurt, D. (2011). *Türk Söylence Sözlüğü*, e-Kitap, 23 Temmuz 2019 tarihinde https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/3/34/Turk_Soylence_Sozlug_u.pdf adresinden erişildi.
- Kolcu, H. ve Yavaş, G. (2009). 'Yeni Lisân'cılarının Dilde Sadeleşme Taleplerine Karşı Çıkışın Bir Şiiri: Lisân-ı Osmânî. *Türk Edebiyatı Araştırmaları*, (2), 163-192.
- Levend, A. S. (1960). *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri*. Ankara: TDK Yayınları.
- M. Nermi (1930, 1 Ağustos). Öz ve Ulu Yol Tutulmuştur!. *Cumhuriyet*, S. 2239, s. 4.
- M. Nermi (1930, 10 Ağustos). Ferhenkler Denizine Olta Salan Şairlerden, Dil Cambazlarından Hoşlanmıyoruz Artık. *Cumhuriyet*, S. 2248, s. 4.
- Özaydın, B. (2012). *Ali Ekrem Bolayır'ın Dergi ve Gazetelerde Yayımlanmış Yazıları* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Sazyek, E. (2019). *Şaziye Berin'e Mektuplarıyla Ali Ekrem Bolayır*. Ankara: Hece Yayınları.
- Şenderin, Z. (2016). Ali Ekrem Bolayır'ın Lisân-ı Osmânî Adlı Manzum Eseri ve Bu Eserde Osmanlı Türkçesi Üzerine Dile Getirdiği Görüşleri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(44), 254-269.
- Velet Çelebi. (1930, 6 Temmuz). Dilimiz İçin Yeni Bir Gramer Yapılıyor. *Milliyet*, S. 1580, ss. 1-6.

